

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології

На правах рукопису

ПОГОРІЛИЙ САВА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОНСТРУКТУ У РАМКАХ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Спеціальність: 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія

Робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:
Пріснякова Людмила Макарівна,
кандидат психологічних наук,
доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол засідання кафедри
№ 15 від 6.06 2024 р.
Завідувач кафедри
Людмила ПРИСНЯКОВА
Нормоконтроль
Наталія СЕРГІЄНКО

Дніпро – 2024

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра психології
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
психології

 Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис)

« 16 » 06 2024

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
ПОГОРІЛОГО САВИ ОЛЕКСАНДРОВИЧА**

1. Тема роботи: «Особливості персонального конструкту у рамках пізнавальної сфери особистості».
2. Науковий керівник роботи: кандидат психологічних наук, доцент
Пріснякова Людмила Макарівна
Затверджені наказом вищого навчального закладу від « » 2024 року №
3. Термін подання студентом роботи: 07.06.2024
4. Мета кваліфікаційної роботи: дослідити теоретичні положення теорії персонального конструкту та проаналізувати показники які визначають формування персонального конструкту.
5. Завдання кваліфікаційної роботи:
 1. Проаналізувати наявні дослідження персонального конструкту в психології.
 2. Узагальнити модель побудови персонального конструкта через модель побудови понять.
 3. Узагальнити ключові чинники будови персонального конструкту.
 4. Підібрати методи і методики дослідження.

5. Провести емпіричне дослідження щодо визначення факторів які впливають на формування персонального конструкту.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вступ	січень 2024 р.	виконано
2	I Розділ	березень 2024 р.	виконано
3	II Розділ	квітень 2024 р.	виконано
4	Робота в цілому	травень 2024 р.	виконано

Науковий керівник

Здобувач вищої освіти

Людмила ПРИСНЯКОВА

Сава ПОГОРІЛИЙ

Дата видання завдання 5.09.2023

АНОТАЦІЯ

Погорілий С.О. Особливості персонального конструкту у рамках пізнавальної сфери особистості / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія» (освітня-професійна програма «Психологія»). ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2024.

Ціль кваліфікованої роботи: дослідити теоретичні положення теорії персонального конструкту та проаналізувати показники які визначають формування персонального конструкту.

Дослідження показує чи можливо формувати персональні конструкти штучним способом і за який час. Результати дослідження даної кваліфікаційної роботи продовжують вивчення теорії персонального конструкту Дж.Келлі. Дослідження демонструє практичним психологам, що формування персональних конструктів особистості залежить від соціального статусу людини, її вікових та статевих особливостей і формується за аналогічною моделлю формування понять.

Акцентуємо увагу на моделі формування поняття та емпіричного дослідження, де моделюється побудова персонального конструкту та виявляється показники формування персонального конструкту.

Ключові слова: діапазон використання, запобіжний тип, констеляторний тип, мислення, передбачаючий тип, персональний конструкт, поняття, проникність-проникність, фокус застосування.

Список публікацій здобувача:

The 4th International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (May 26-28, 2024) SPC “Sciconf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. ISBN 978-966-8219-88-7

ABSTRACT

Pohoriliy S. A. Peculiarities of the personal construct within the framework of the cognitive sphere of the personality / Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 053 "Psychology" (educational and professional program "Psychology"). VNPZ DHU, Dnipro, 2024.

The purpose of the qualified work: to investigate the theoretical provisions of the theory of the personal construct and to analyze the indicators that determine the formation of the personal construct.

The study shows whether it is possible to form personal constructs artificially and in what time. The results of the research of this qualification work continue the study of the theory of the personal construct of J. Kelly. The study demonstrates to practical psychologists that the formation of personal constructs of an individual depends on the social status of a person, his age and gender characteristics and is formed according to a similar model of the formation of concepts.

We focus on models of concept formation and empirical research, where the construction of a personal construct is modeled and the indicators of the formation of a personal construct are revealed

Key words: range of use, precautionary type, constellatory type, thinking, anticipatory type, personal construct, concept, permeability-permeability, focus of application.

List of publications of the acquirer:

The 4th International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (May 26-28, 2024) SPC “Sciconf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. ISBN 978-966-8219-88-7

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1.....	13
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЯВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПСИХОЛОГІЇ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОНСТРУКТА У РАМКАХ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ.....	13
1.1. Теоретичні підходи у психології з вивчення пізнавальної сфери особистості та її характеристик.....	13
1.2. Феномен персонального конструкту. Типи та форми персональних конструктів за теорією Джорджа Келлі.....	16
1.3. Фактори персонального конструкту	25
1.3.1. Сприйняття соціально-культурної інформації як фактор формування персонального конструкту	25
1.3.2. Операції мислення (аналіз та синтез) як фактор формування персонального конструкту	31
1.3.3. Створення пам'яттю інформації як фактор формування персонального конструкту.....	50
Висновки до розділу 1.....	52
РОЗДІЛ 2.....	54
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОНСТРУКТА.....	54
2.1. Організація емпіричного дослідження.....	54
2.2. Обґрунтування методик дослідження.....	61
2.3. Учасники емпіричного дослідження.....	62
2.4. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	65
2.4.1. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Sixteen Personafly Factor Questionnaire 16PF».....	65
2.4.2. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Профіль мислення»	70
2.4.3. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Побудова штучних понять»	75
2.4.4. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Соціальний інтелект» .	81
2.4.5. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Соціальні ситуації у фотографіях».....	86
Висновки до розділу 2.....	90
ВИСНОВКИ	95

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 99

ДОДАТОК А

ДОДАТОК Б

ВСТУП

Актуальність: Психологія, як павутиння, пов'язує всі сфери діяльності. Але цей зв'язок – незримий, бо ми не знаємо ще законів, які б визначали поведінку людини і дозволяли б її прогнозувати. На відміну від математично-природничої грамотності психологія продовжує залишатися лише на рівні хаотичного, безсистемного накопичення інформації, оскільки відсутність будь-якої теорії психологічних процесів не дозволяє планувати експерименти, вибирати ті чи інші змінні, розробляти методики їх виміру. [10]

У психології зараз накопичено численні психологічні дані для різних індивідуумів або їх груп, часто отримані за допомогою різноманітних тестів. Тисячі робіт, присвячені експериментальним дослідженням за участю десятків і сотень випробуваних, зазвичай мають один параметр або, велику і безсистемну їх кількість. В результаті отримані дані належать до конкретного експерименту, і використовувати їх для прогнозування психологічних явищ чи подій неможливо. Більш того, немає ще загальноприйнятого визначення подібних психологічних явищ, не кажучи про критерії подібності, які знову ж таки без теорії побудувати надзвичайно складно. Тому експерименти, які б пов'язували експериментальні точки в закономірність, невідомі, а це не дозволяє отримати навіть емпіричні залежності для прогнозування психологічних процесів. Створення теоретичних моделей дало б можливість певним чином об'єднати властивості різних людей, пов'язати їх незалежною змінною, що відкривало б шляхи прогнозу поведінки людей. [10]

Теорія особистісних конструктів – це когнітивна теорія особистості, яка була розроблена в 50-х рр. ХХ століття американським персонологом Дж.Келлі. Теоретико-методологічну основу дослідження складають філософсько-психологічні погляди про сутність побудови понять та їх роль у формуванні персонального конструкту. Методологія дослідження базується

на основних положеннях генетичної психології: історизмі, системності, аналізі за одиницями, цілісності розгляду психічних утворень, моделюванні психічних та психологічних явищ (Д.Богоявленська, Л.Виготський, Г.Костюк, С.Максименко, В.Моляко, Я.Пономарьов, В.Роменець, Б.Теплов та ін.); положеннях культурно-історичного підходу до психічного розвитку особистості (Л.Виготський, В.Давидов, О.Запорожець, Д.Ельконін, О.Леонт'єв, О.Лурія, С.Максименко, С.Рубінштейн та ін.); класичної психологічної традиції розгляду знання і методологічних засобів у контексті суб'єктно-діяльнісного підходу (А.Брушлінський, Л.Виготський, В.Москаленко, А.Петровський, О.Чебикін, Н.Чепелева та ін.); принципі єдності теорії і практики, гуманізації та активного соціально-психологічного навчання. [11]

Мета теорії особистісних (персональних) конструктів полягає у поясненні того, як особистість інтерпретує і прогнозує свій життєвий досвід, передбачає (конструює) майбутні події, управляє пережитими подіями. Ключовим поняттям теорії особистісних конструктів, що становить ядро особистості, виступає поняття «персональний конструкт» – абстракція чи узагальнення з попереднього досвіду, створюваного особистістю класифікаційно-оціночного еталону і який перевіряється нею через власний досвід. Особистість в теорії персональних конструктів є організованою системою більш-менш важливих конструктів. І, аби зрозуміти особистість, досить знати конструкти, які вона створює наразі і використовує, події, які включені у ці конструкти, і те, як вони співвідносяться один з одним. [4]

Незважаючи на те, що теорія персональних конструктів існує довго, але ще не створена теоретична модель формування персонального конструкту. У даній кваліфікаційній роботі буде вирішуватися проблема визначення показників персонального конструкта. Це вирішення посприє кращому пізнанню цього феномену, застосування якого ефективно у сенсі емоційних станів особистості, психічного здоров'я та перемоги психічних порушень, як у соціальній, так і у психоконсультативній і психотерапевтичній практиці. [4]

Мета дослідження: Дослідити теоретичні положення теорії персонального конструкту та проаналізувати показники які визначають формування персонального конструкту.

Об'єкт дослідження: Пізнавальна сфера людини.

Предмет дослідження: Персональний конструкт як складова когнітивної сфери людини.

Гіпотеза: Припускаємо, що персональний конструкт формується за аналогічною моделлю формування поняття.

1.1. Припускаємо, що від статевих особливостей залежить формування персонального конструкту.

1.2. Припускаємо, що від соціальних особливостей залежить формування персонального конструкту.

1.3. Припускаємо, що від вікових особливостей залежить формування персонального конструкту.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наявні дослідження персонального конструкту в психології.

2. Узагальнити модель побудови персонального конструкта через модель побудови понять.

3. Узагальнити ключові чинники будови персонального конструкту.

4. Підібрати методи і методики дослідження.

5. Провести емпіричне дослідження щодо визначення факторів які впливають на формування персонального конструкту.

Методи та методики дослідження: У дослідженні використовувалися три групи методів:

1. теоретичні методи (аналіз та синтез узагальнення результатів дослідження вітчизняних та закордонних психологів);

2. емпіричні методи;

3. математико-статистичні методи (математичне очікування та дисперсія).

Наукова новизна: Дослідження та виявлення показників персонального конструкту допоможе зрозуміти для наукової спільноти те, які саме показники впливають на формування персонального конструкту, реконструюють систему взаємовідносин особистості, здійснюючи розуміння об'єктів і суб'єктів у схожості і розбіжностях. Дослідження покаже чи можливо формувати персональні конструкти штучним способом і за який час. Також результати дослідження даної кваліфікаційної роботи допоможуть продовжувати вивчення теорії персонального конструкту Дж.Келлі. Наприклад, науковий інтерес викликають ще такі показники, як «когнітивна складність-когнітивна простота», «активність-пасивність персонального конструкту», «стійкість формування персонального конструкту», а також формування персонального конструкту в різні вікові етапи.

Практичне значення: Теорія персональних конструктів – це оригінальне направлення у вивченні особистості, яке ілюструє перспективний когнітивний підхід. Дане дослідження продемонструє практичним психологам, що формування персональних конструктів особистості залежить від соціального статусу людини, її вікових та статевих особливостей і формується за аналогічною моделлю формування понять. Практичне використання результатів дослідження даної кваліфікаційної роботи може стати одним із перспективних методів вивчення особистості і стимулювання особистісного зростання.

Особистий внесок здобувача:

The 4th International scientific and practical conference “Perspectives of contemporary science: theory and practice” (May 26-28, 2024) SPC “Sciconf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2024. ISBN 978-966-8219-88-7

Полігон дослідження: 60 учасників дослідження, мешканці м. Дніпра.

Кваліфікаційна робота складається з наступних частин: вступ, теоретична частина, емпірична частина, висновки, список літературних джерел, додатків. Робота викладена на 107 сторінках, містить 14 таблиці, 10 рисунків, 60 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЯВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПСИХОЛОГІЇ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОНСТРУКТА У РАМКАХ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Теоретичні підходи у психології з вивчення пізнавальної сфери особистості та її характеристик.

До наукових досліджень пізнавальної сфери особистості, належать роботи таких радянських та закордонних дослідників: Б.Г. Ананьєв, А.Р. Лурія, Л.С. Виготський, У.Г. Найсеер, А.Т. Бек, Д.С. Брунер, Е.Еріксон, А.О. Реан, Е.Фромм, Дж. Келлі, Ф.С. Перлз, Д.А. Міллер.

Задаємося питанням: «Яке понятійне значення мають слова «когнітивно складний суб'єкт»? Річ у тому, що в психології вийшло так, що саме ця проблематика вивчається не саме у психології особистості, а у психології пізнання чи, точніше, у галузі когнітивної психології. Основний автор, з якого ми почнемо, це Джордж Келлі. Його теорія, пов'язана з такими основним поняттям, як поняття «персональний пізнавальний конструкт». Це загальний критерій сприйняття та оцінки інших людей, які мають різні назви, але застосовуються практично однаково. Таких чинників чи конструктів може бути кілька. Завдяки Дж.Келлі ми маємо одиницю виміру, тобто загальний критерій оцінки через «персональний конструкт», який можна описово назвати якоюсь внутрішньою категорією нашого випробуваного, тієї категорії, яку він використовує для оцінки навколишнього соціального світу.

Розглянемо основні характеристики пізнавальної сфери:

Перша характеристика пізнавальної сфери: когнітивна складність. Когнітивна складність – це кількість конструктів, не пов'язаних між собою. Насамперед треба визначити кількість можливих таких конструктів, наскільки велика може бути когнітивна складність і, напевно, не важко здогадатися, що тут ми згадуємо В.Вунта. Практика показує, що таких

конструктів буває приблизно стільки ж, який обсяг уваги за В.Вунтом, їх зазвичай буває 3-4 до максимум 6. Але не у кожної людини може бути стільки конструктів, але один конструкт обов'язково є у кожного, це конструкт емоційної оцінки: «Подобається або не подобається». Якщо уявити людину з одним конструктом, ось він і буде, той самий простий суб'єкт, з одним конструктом, то це звичайно буде конструкт емоційної оцінки.

Друга характеристика пізнавальної сфери – це суб'єктивна значущість персонального конструкту. Значний персональний конструкт – це нерідко те саме, що провідний мотив особистості, визначаючій її спрямованість. І відповідно є конструкт менш значущий – це підлеглий мотив, тому треба виділити наступне: значимість конструктів. Значимість конструктів – це частота їх використання, якщо мовити статистичною мовою, то це позначатиме вагу фактора, тобто кожен фактор має певну вагу, чистоту свого застосування. Але якщо конструкти нерівнозначні, то це звичайно пов'язано з наступною третьою характеристикою. [1].

Третя характеристика – стійкість пізнавальної сфери загалом. Стійкість — це наявність структури, в якій конструкти нерівнозначні і можуть бути впорядковані. Якщо для когнітивно складної людини світ різномірний, то для людини зі стійкою пізнавальною сферою світ раціонально усвідомлений. Тепер стійкість пізнавальної сфери відбиває відповідну якість мотиваційної сфери. І тоді ми можемо сказати, що є дві крайності, два полюси. Для того, щоб помітити перший полюс візьмемо людей із професією, де найвища когнітивна складність. Насамперед, це професії, де людині доводиться багато спілкуватися з іншими людьми, «приміряти» на себе різні соціальні ролі, частіше це люди мистецтва: художники, письменники, але найяскравіше когнітивною складністю виділяються актори. Адже це дійсно зрозуміло, актору за професією часто доводиться «приміряти» на себе різні маски і нерідко зрощуватися з ними, відчувати переживання, нехай, вигаданого героя, і таких ролей актор грає одночасно кілька, тому йому необхідно бути складним. Звертаємо увагу, що наше дослідження буде обмежено психічною

нормою. Оскільки, якщо норму прибрати, то хворий на шизофренію покаже нам високу здатність виділяти деталі. Складність висока, а стійкості пізнавальної сфери немає, це і є перший край полюса. Якщо немає стійкості пізнавальної сфери, кожна ситуація постає перед суб'єктом невизначеною, прийняття рішення буде утруднено, і тоді виходить зрозумілий висновок, суть якого полягає в тому, що, якщо у такої людини немає внутрішніх підстав для рішення, то він змушений наслідувати. Здавалося б, у нього такі величезні можливості виділення деталі об'єктів та ситуацій, а в побуті він залежить від інших та користується чужими точками зору. Такою був перший крайній полюс, а його протилежність, це хіба що надмірна стійкість чи жорсткість, ригідність структури. Звичайно, така ригідність буде пов'язана з низькою складністю, і тоді будь-які ситуації сприймаються як стереотипні, шаблонні і тут жодної проблеми в прийнятті рішень не може бути, рішення приймати легко, але виходить так, що в результаті цього рішення ситуація спотворюється, сприймається невірно, неадекватно. [1].

Четверта характеристика називається активність – пасивність конструктів. Активність конструкту це його усвідомленість. Сам конструкт, який завжди усвідомлюється, він якось представлений суб'єкту, але часом галасливий різними назвами, і суб'єкту здається, що він має конструктів багато, але насправді не усвідомлює, що їх набагато менше, і тоді його конструкти пасивні. Встановити усвідомленість конструктів можна за допомогою тестів з галузі соціальної психології, а саме за допомогою тестів каузальної атрибуції. Поруч з поняттям «каузальна атрибуція» знаходиться інше поняття, а саме, словосполучення «локус контролю». Локус – це місце, а «локус контролю» – це спроможність контролювати ситуацію. Якщо локус контролю є зовнішнім, то людина схильна посилатися на оточуючі його обставини, а саме: він говорить про складне життя, про фатальні зовнішні сили, які правлять світом тощо. А інший варіант – це внутрішній локус контролю, тобто це коли джерелом події людина вважає себе, і таке приписування причин дозволяє людині усвідомлювати свої персональні конструкти.

П'ята характеристика називається «суперечливість чи несуперечність пізнавальної сфери загалом». Пізнавальна сфера може містити внутрішні суперечності, тому що конструкти можуть бути як усвідомленими, так і неусвідомленими. І не рідко виходить, що людина прийняла рішення, не до кінця усвідомивши його підстави, і тоді виникають протиріччя, які позначаються в когнітивній психології особистості, як «когнітивний дисонанс». Когнітивний дисонанс – це невідповідність, розбіжність. Автором терміну когнітивний дисонанс є Леон Фестінгер. [1].

Таким чином, пізнавальна сфера особистості має п'ять характеристик: когнітивна складність, суб'єктивна значущість персонального конструкту, стійкість пізнавальної сфери, активність – пасивність конструктів, суперечливість чи несуперечність.

1.2. Феномен персонального конструкту. Типи та форми персональних конструктів за теорією Джорджа Келлі

В основі когнітивної теорії Дж. Келлі лежить спосіб, за допомогою якого індивіди осягають та інтерпретують явища (або людей) свого оточення. Назвавши свій підхід теорією особистісних конструктів, Дж.Келлі концентрує увагу на психологічних процесах, які дозволяють людям організувати і зрозуміти події, що відбуваються в їхньому житті та створити прогноз майбутньої поведінки. «Людина судить про свій та оточуючий світ за допомогою понятійних систем, або моделей, які вона створює, а потім намагається пристосувати їх до об'єктивної дійсності. Цей пристрій не завжди є вдалим. Без таких систем світ являтиме собою щось настільки недиференційоване або гомогенне, що людина не зможе обміркувати його» [4].

Саме ці «понятійні системи, чи моделі» Дж.Келлі визначив як особистісні конструкти. Інакше висловлюючись, особистісний конструкт – це ідея чи думка, яку людина використовує, щоб усвідомити чи витлумачити,

пояснити або передбачити власний досвід. Отже, особистісний конструкт є стійким способом, яким людина осмислює якісь аспекти дійсності в термінах схожості або контрасту. Прикладами особистісних конструктів можуть бути «схвильований-спокійний», «розумний-дурний», «чоловічий-жіночий», «релігійний-атеїстичний», «добрий-поганий», «дружній-ворожий». Це лише кілька прикладів незліченних конструктів, які людина використовує, щоб оцінити значення явищ свого повсякденного життя.

Розглянемо, як різні люди по-різному можуть пояснювати одну й ту саму подію. Нещодавній випускник коледжу замість того, щоб вступити до аспірантури, як він зазначав раніше, складає речі та вирушає зі своєю подружкою жити у віддаленій громаді. Батько молодої людини міг би пояснити такий вчинок як «засмучуючий» або «розчаровуючий», а його мати заявила б, що син «живе у гріху». Консультант його коледжу, добре знайомий з теорією Е.Еріксона, може подумати, що він зробив це «у пошуках своєї самоідентичності», а професор соціології може вважати, що він просто «заперечує норми суспільства, орієнтованих на молодих професіоналів». Сам юнак може розглядати цей вчинок як «природний», як «те, що треба було зробити йому на цей момент». Яке з пояснень правильне? Теоретично відповіді немає. На думку Дж.Келлі, вся річ у тому, що кожен із нас сприймає дійсність шляхом власних моделей чи конструктів, необхідних для створення несуперечливої картини світу. [4].

Дж.Келлі вважає, що кожна людина у своєму житті є дослідником. Тому він стверджує: «Варто тільки людині припустити, що за допомогою даного конструкту можна адекватно прогнозувати і передбачати якусь подію у своєму оточенні, як вона почне перевіряти це припущення на подіях, які ще не настали. Якщо конструкт допомагає точно прогнозувати події, то людина, ймовірно, збереже його. І навпаки, якщо прогноз не підтвердиться, конструкт, на підставі якого він був зроблений, ймовірно, буде переглянутий або навіть взагалі може бути виключений» [4]. Крім того, валідність конструкту перевіряється людиною з погляду її прогностичної ефективності,

ступінь якої може змінюватися. Наприклад, дитина під час свого мислення (еґоцентричного мислення) може думати про ефективність події чи поведінки. Спостерігаючи за батьками, ідентифікує своє мислення з мисленням дорослого, тобто уподібнюється до процесу мислення своїх батьків.

Дж.Келлі припускав, що всі конструкти біполярні і дихотомічні за своєю природою, тобто сутність мислення людини полягає в усвідомленні життєвого досвіду в термінах чорного чи білого, а не у відтінків сірого. Точніше, переживаючи події, людина зауважує, що якісь події схожі одна на одну (у них є спільні властивості) і вони відрізняються від інших. Наприклад, людина може помітити, що якісь люди огрядні, а якісь худі; хтось чорний, а хтось білий; хтось багатий, а хтось бідний; до якихось речей небезпечно торкатися, а якихось – ні. Саме цей коґнітивний процес спостереження подібності та відмінностей призводить до формування особистісних конструктів. Таким чином, принаймні три елементи (явлення або предмети) необхідні для формування конструкту: два з елементів конструкту повинні бути схожими один на одного, а третій елемент повинен відрізнятися від них. Наприклад, конструкт можна сформуванати, якщо бачимо, що Джин і Луїза чесні, а Марта ні; або якщо ми вважаємо, що Джин та Луїза привабливі, а Марта – ні. І схожість і відмінність повинні мати місце в межах одного й того самого контексту. Подібно до магніту, всі конструкти мають два протилежні полюси. Те, у чому два елементи вважаються схожими чи подібними, називається емерджентним полюсом, або полюсом схожості конструкту; те, у чому вони протилежні третьому елементу, називається імпліцитним полюсом, або полюсом розмаїття конструкту. Отже, кожен конструкт має емерджентний та імпліцитний полюси. Мета теорії особистісного конструкту – пояснити, як люди інтерпретують і прогнозують власний життєвий досвід з погляду подібності і відмінностей. [4].

На жаль, Дж.Келлі відмовився від дослідження процесів, шляхом яких людина інтерпретує свій життєвий досвід у певному напрямі. Він просто не

брав до уваги питання про індивідуальні відмінності стосовно походження та розвитку особистісних конструктів. Певною мірою це можна пояснити тим, що теорія Дж.Келлі «неісторична» у тому сенсі, що в ній не акцентується минулий життєвий досвід людини. Однак, конструкти повинні з чогось відбуватися, і найбільш розумним видається припущення, що вони є продуктами попереднього досвіду. Ймовірно, різноманітність індивідуальних конструктних систем можна пояснити відмінностями у минулому життєвому досвіді. Постулат у тому, що попередній життєвий досвід людини впливає на формування її особистості – незаперечний. [4].

Розглянемо формальні властивості конструктів. Дж.Келлі припустив, що всі конструкти характеризуються певними формальними властивостями. По-перше, особистісний конструкт торкається певного діапазону явищ. Цей діапазон застосовності включає всі події, при яких конструкт релевантний або застосовний. Дж.Келлі вважає, що кожен конструкт має діапазон свого застосування, але нічого не говорить про те, як для побудови конструкту використовується попередній досвід. Людина не може зрозуміти діапазон застосування свого персонального конструкту без урахування минулого досвіду. Таким чином, персональний конструкт будуватиметься виключно на прожитому досвіді або уподібнюватиметься досвіду батьків. Дж.Келлі зауважив, що прогностична ефективність конструкту наражається на серйозну небезпеку щоразу, коли він узагальнюється понад того набору явищ для якого призначений. Отже, всі конструкти мають обмежений діапазон застосування, хоча від конструкту до конструкту межі діапазону можуть змінюватися. Наприклад, конструкт «добрий-поганий» має широкий діапазон застосовності, оскільки він передбачає безліч ситуацій і потребує особистої оцінки. А конструкт «непорочність-проституція» має значно вужчі межі. Таким чином, Дж.Келлі підкреслює те, що прогностична ефективність конструкту наражається на серйозну небезпеку щоразу, коли він узагальнюється понад того набору явищ для якого призначений, але ігнорує той матеріал, що дитина, яка так само у своєму світі оцінює щось/когось не

може ефективно використовувати понятійний конструкт, оскільки вона має недостатньо життєвого досвіду і в неї несформоване понятійне мислення. Ж.Піаже писав, що у дітей до 7-8 років егоцентричне мислення, яке є мостом між аутистичним та логічним мисленням. Тобто, дитина ще перебуває в мисленні, яке замкнуте в собі і не може, не тільки приймати думку інших, а й не може бути спрямована поза собою. По-друге, кожен конструкт має фокус застосування. Він відноситься до явищ у рамках діапазону застосування, до яких конструкт найбільш застосовний. Наприклад, конструкт «чесний-брехливий» в однієї людини має фокусом застосування те, що слід тримати руки подалі від чужих грошей і майна, а інша людина може застосувати той самий конструкт до політичних подій. Отже, фокус застосування конструкту завжди специфічний для людини, яка його застосовує.

Дж.Келлі визначає параметри персонального конструкту, але втрачає момент формування мислення, оскільки, якщо людина, не має логічного мислення, зокрема понятійного, тоді вона мислить предметно. Отже, людина, яка залишилася на стадії допонятійного мислення, не зможе мислити абстрактними категоріями, поняттями, а значить, у неї персональні конструкти будуть неповні, оскільки стосуватимуться виключно предметної діяльності. Конструкт «чесний-брехливий» у людини, яка вважає, що слід тримати руки подалі від чужих грошей і майна, має фокус застосування предметного мислення. А абстрактна сторона конструкту «чесний-брехливий» стосується по відношенню до дії чи характеристики людини, але не як не до предмета, з яким взаємодіє людина. [4].

«Проникливість-непроникливість» – ще один параметр, за яким конструкти можуть відрізнитися. З одного боку, проникливий конструкт допускає у свій діапазон застосування елементів, які ще не витлумачені в межах його кордонів. Він відкритий для пояснення нових явищ. З іншого боку, непроникливий конструкт, охоплюючи явища, що становлять його початкову основу, залишається закритим для інтерпретації нового досвіду. Існує відносний ступінь проникливості і непроникливості. Конструкт

«компетентний лікар – некомпетентний лікар» в однієї людини може бути цілком проникливим для інтерпретації будь-якого нового доктора, якого він зустрічає, тобто, спілкуючись якийсь час з будь-яким новим доктором, людина може зрозуміти, компетентна вона чи некомпетентна. Але інша людина може зробити той самий конструкт абсолютно непроникливим, наполягаючи на тому, що компетентних лікарів більше немає, що останнім компетентним лікарем був його педіатр, який вже помер. Отже, різниця між компетентними та некомпетентними лікарями для нього більш нерелевантна. Усі лікарі некомпетентні! Зауважимо, що проникливість відноситься тільки до області придатності конструкту. Конструкт за визначенням непроникливий для якогось досвіду виходить за діапазон застосування. Отже, поняття «компетентний-некомпетентний» не має сенсу, якщо судити про смак крабів. Також, проникливість-непроникливість конструкту залежить від досвіду людини і від того, як він був вихований і в якому мікросоціальному середовищі формувався як особистість (більш гетерогенному або більш гомогенному). [4].

Розглянемо типи конструктів. Дж.Келлі припустив, що особистісні конструкти можна класифікувати відповідно до природи контролю, яку вони імпліцитно здійснюють над своїми елементами. Конструкт, який стандартизує («запобігає») елементи для того, щоб вони були виключно в його діапазоні, Дж.Келлі назвав запобіжним конструктом. Запобіжну інтерпретацію можна порівняти з такою характеристикою ригідного мислення людини, як «нічого, окрім». Прикладом запобіжного конструкту може бути етнічний ярлик. Скажімо, якщо людина визначена як «мексиканець», то про неї думатимуть лише як про мексиканця і ніяк інакше. Якщо професору приклеять ярлик «упертий», то деякі студенти навіть і не подумують про нього по-іншому (що він, наприклад, може відчувати ніжні почуття до своїх дітей чи активно цікавитись проблемою соціальних реформ). Запобіжне мислення відкидає право перегляду чи іншої

інтерпретації для інших або для себе, не дозволяючи побачити явище яке оцінюється в новому світлі. [4].

У констеляторному конструкті елементи можуть належати одночасно іншим областям, але вони постійні у складі своєї сфери. Тобто, якщо явище відноситься до якоїсь категорії одного конструкту, інші його характеристики фіксовані. Шаблонне мислення ілюструє цей тип конструкту. Приклад констеляторного мислення: «Якщо ця людина продавець автомобілів, він, швидше за все, нечесний, шахраюватий і вміло поводить з клієнтом». У цьому прикладі немає місця для інших думок про цю людину. За визначенням, констеляторні конструкти обмежують наші можливості альтернативних думок, тобто, якщо ми відносимо людину до цієї категорії, ми наділяємо його всіма відповідними їй характеристиками. Зазначимо, що Дж.Келлі не зазначив, що констеляторний персональний конструкт підпорядковується запобіжному персональному конструкту. Ми звертаємо увагу, що констеляторний персональний конструкт формується на тому, що частина його елементів належить іншим конструктам, а це означає, що основою для констеляторного персонального конструкту є щось більше за критерієм, ніж охоплює сам констеляторний персональний конструкт. [4].

Конструкт, який залишає свої елементи відкритими до альтернативних конструкцій, називається передбачаючим конструктом. Цей тип конструкту прямо протилежний запобіжному та констеляторному конструктам, оскільки він дозволяє людині бути відкритим для нового досвіду та приймати альтернативну точку зору на світ. У цьому випадку трактування якогось продавця автомобілів є настільки передбачаючим, що інші його особисті якості не впливають із неї. Отже, припускне мислення – це гнучке мислення. Індивід відкритий для нового досвіду і може змінювати існуючі конструкти. У зв'язку з цим виникає спокуса інтерпретувати запобіжний і констеляторний конструкти як небажані типи, а передбачаючий конструкт – як бажаний. Проте, Дж.Келлі стверджував, що це не так. Якби ми користувалися тільки передбачаючими конструктами, ми відчували б багато

труднощів, оскільки не могли б приймати невідкладні рішення. Як приклад, уявімо собі гру. Під час гри у бейсбол м'яч летить у вашу голову. Ви можете почати інтерпретувати м'яч, імовірно, розглядаючи його з усіх боків. Але коли він вдарить вас по обличчю, ви побачите, що краще було б за таких обставин інтерпретувати м'яч запобіжним конструктом (тобто вирішити, що м'яч, який летить у вашу голову, – це м'яч, який летить у вашу голову, і нічого більше). Дж.Келлі вважав, що якщо ми не хочемо закостеніти інтелектуально, ми повинні містити ймовірне мислення. Без нього ми були б приречені на незмінний, шаблонний та безрезультативний спосіб усвідомлення дійсності. Таким чином, і запобіжні, і констеляторні, і передбачаючи форми мислення необхідні для пояснення явищ, речей і людей. Передбачаюче мислення є протилежністю запобіжному і констеляторному способу усвідомлення дійсності. [4].

Особистісні конструкти можна класифікувати кількома способами. Наприклад, є всебічні конструкти, які включають відносно широкий спектр явищ, і приватні конструкти, що включають невеликий діапазон явищ (тобто мають більш вузький діапазон можливостей). Є основні конструкти, які регулюють основну діяльність людини, та периферичні конструкти, які можуть змінюватись, не змінюючи значно основну структуру. І, нарешті, деякі конструкти є жорсткими, тобто, дають постійний прогноз, інші – вільними, оскільки дозволяють робити різні прогнози за подібних умов.

Розглянемо персональний конструкт як систему. Конструктна система дозволяє людині прогнозувати майбутні події настільки точно, наскільки це можливо. З цього випливає, що конструктна система змінюватиметься, якщо з її допомогою вже неможливо правильно прогнозувати послідовність розгортання подій. У зв'язку з цим Дж.Келлі постулює, що зміна у нашій конструктній системі має місце тоді, коли ми зустрічаємося з новими чи незнайомими явищами, які не узгоджуються з нашою попередньою системою конструктів. Його висновок про досвід стверджує: «Конструктна система людини змінюється відповідно до успішності інтерпретації повторних явищ»

[4]. Проте, Дж.Келлі не пояснює те, яким чином створюються персональні конструкти. Із вищевикладеного зрозуміло, що, якщо персональні конструкти можуть змінюватися, отже вони на якійсь стадії розвитку особистості вже сформувалися, потім почали використовуватися, і потім, якщо персональний конструкт не ефективний, він змінюється. Таким чином, можемо зробити висновок, що система особистісних конструктів – це набір гіпотез про наш вічно мінливий світ, які постійно перевіряються досвідом. Зворотній зв'язок, який дозволяє судити про те, наскільки добре ці гіпотези допомогли нам прогнозувати майбутнє, призводить до зміни конструктів, які, у свою чергу, використовуються як нові гіпотези для послідовної зміни системи.

Ті конструкти, які виявляються корисними, зберігаються, інші переглядаються чи відкидаються. Таким чином, згідно з теорією Дж.Келлі, конструктна система послідовно переглядається з обґрунтованим відбором для прийняття правильних рішень. Зробимо уточнення у тому, що людина у дитячому віці ще не може самостійно створювати гіпотези, з урахуванням яких підтверджуються чи не підтверджуються персональні конструкти. У дитячому віці людина наслідує стиль мислення дорослого. Відповідно, дорослий при взаємодії з дитиною пояснює йому за допомогою власних персональних конструктів те, як влаштований світ і пропонує йому сформовані ним самим персональні конструкти. Таким чином, через свою залежність від суджень дорослого та аутистичного мислення, дитина лише копіює або, точніше, наслідує стереотипи мислення дорослого, того мислення, яке його оточує, яке його спрямовує на якусь діяльність.

Таким чином підсумуємо вищевикладене. Конструкт – це спосіб конструювання чи інтерпретації світу. Персональний (особистісний) конструкт – це ідея або думка, яку людина використовує, щоб усвідомити або інтерпретувати, пояснити або передбачити свій досвід. Відповідно до природи контролю, що здійснюється над елементами, виділяються три типи особистісних конструктів:

Запобіжний — це конструкт, який стандартизує елементи, що входять до нього. Прикладом запобіжного конструкту може бути етнічний ярлик. Повторимо, якщо людина ідентифікована як «мексиканець», то про неї думатимуть лише як про мексиканця і ніяк інакше.

Констеляторний – це конструкт, елементи якого можуть одночасно належати іншим областям, але вони постійні у складі своєї сфери. Тобто якщо явище відноситься до якоїсь категорії одного конструкту, інші його характеристики фіксовані. Приклад констеляторного мислення: «Якщо ця людина продавець автомобілів, він швидше за все нечесний, шахраюватий і вміло поводить з клієнтом».

Передбачаючий – це конструкт, який залишає свої елементи відкритими для альтернативних конструкцій. Цей тип прямопротилежний двом попереднім, тому що він дозволяє людині бути відкритим для нового досвіду та приймати альтернативну точку зору на світ.

Особистісні конструкти класифікуються ще кількома способами. Наприклад, є всебічні конструкти, які включають відносно широкий спектр явищ, і приватні конструкти, що включають невеликий діапазон явищ. Є основні конструкти, які регулюють основну діяльність людини, та периферичні конструкти, які можуть змінюватись, не змінюючи значно основну структуру. І, нарешті, деякі конструкти є жорсткими, тобто, дають постійний прогноз, інші – вільними, оскільки дозволяють робити різні прогнози за подібних умов.

1.3. Фактори персонального конструкту

1.3.1. Сприйняття соціально-культурної інформації як фактор формування персонального конструкту

Розглянемо фактори, що формують персональні конструкти людини. Зупинимось на теоріях вчених, які вивчали етапи соціалізації індивіда через засвоєння їм культурного досвіду та за допомогою когнітивних функцій.

Соціалізація індивіда складається зі впливу на нього як оточуючих людей, так і оточуючих його речей. У контексті даної дипломної роботи нас цікавить лише культурний розвиток індивіда. Ми спираємося на тезу про те, що щоб стати соціальним індивідом необхідно освоїти матеріальну культуру, а щоб стати культурним суб'єктом необхідно освоїти «сенс» цієї матеріальної культури, у власному розумінні цього слова. Проілюструємо як природний розвиток індивіда перетворюється на штучне (культурне). Наприклад, мати вчить дитину їсти ложкою. Спочатку ложка – це свідомо зайвий предмет, тому що зручніше їсти рукою. Потім, у процесі навчання ложка стає продовженням руки.

У Е.Дюркгейма був учень Ш.Блондер. Він говорив про те, що перша пелюшка дитини – це саван (тобто смертне покривало) його природної індивідуальності. [5] Після обертання дитини в пелюшку закінчується її суто природний розвиток, тепер він також і культурний. Пелюшка, ложка, іграшка – це культурні предмети. А далі у житті дитини з'являються знаки. Так починається знайомство зі світом матеріальної культури. О.М. Леонт'єв говорить дуже точні слова у тому, що із допомогою дорослого рука дитини підпорядковується логіці зброї, а саме, спочатку рука рухається неприродно, а далі вона привчається рухатись так, як велить ложка. [5].

Культурний розвиток передбачає як можливості нового, так й знайомить індивіда із заборонами. К.Леві-Стросс вважає, що основною культурної заборони є, так звана, заборона інцесту, заборона кровозмішення. Не можна укладати шлюби між братами та сестрами, усередині своєї сім'ї. Така сім'я вимре не лише біологічно, а й культурно. Пояснюючи свою точку зору, К.Леві-Стросс говорив про те, що якби не було заборони, то не існувало б і обміну знаками. Потрібно обмінюватися з іншим суспільством знаками, тому що людина – це знакова істота. Для цієї істоти синонім знарядь праці –

це усна чи письмова мова, тобто, знакова мова. Освоєння нових культурних ролей відбувається у індивіда через освоєння знакової мови. Знакова мова проходить через три сходинки сенсу: природний, соціальний та культурний. Для природнього індивіда характерний конструкт – «корисно-шкідливо», для соціального суб'єкта – «добре-погано», культурний чи особистісний сенс – «істинно-хибно». Когнітивно прості люди можуть плутати культуру з природою, те, що їм подобається, вони називають істинною, а те, що не подобається – брехнею.

Звернемося до розгляду психічної функції пам'яті. П.Жане вимовляє парадоксальну фразу: «Людська пам'ять не потрібна окремій людині. Людська пам'ять означає смислову пам'ять, пам'ять, яка пов'язана з промовою. А є також образна, афективна і рухова пам'ять та інші, які є і у тварин. Отже, людині потрібно розвивати смислову пам'ять, бо лише смислова пам'ять пов'язана з мисленням». [5]. Л.С. Виготський говорив: «Дитина мислить, бо пам'ятає, а дорослий пам'ятає, бо мислить». [5]. У П.Жане була пацієнтка, яка пережила смерть матері у жахливих обставинах. І ця дівчина забула про смерть матері (патологія пам'яті). Це грубе порушення у дівчини супроводжувалося феноменом ремінісценції (нав'язливе повторення). Цей випадок демонструє порушення людської пам'яті за збереження природної пам'яті. Варто було цій дівчині побачити якусь знайому деталь тієї події, як вона починала виконувати низку нав'язливих рухів. Ця дівчина вилікувалась тоді, коли відповіла на запитання «Що трапилося з матір'ю?», і коли змогла переказати тяжку подію. Пам'ять за П.Жане – це соціальна дія, оповідання, переказ, оперування знаками.

Звернемося до розгляду сприйняття мови, сприйняття фонематичного слуху і трансформаційної моделі породження та розуміння мовленнєвих висловлювань (розроблено американським лінгвістом Н. Хомським). Сприйняття мови відноситься одночасно і до сприйняття, і до мислення. Це так, тому що сприйняття мови, з одного боку, це сприйняття мови, що звучить, тобто, фонетика мови, а, з іншого боку, – це розуміння мови. Саме

аспект розуміння мови ми розглянемо. Сприймаючи мову, ми чуємо набір звуків, ми сприймаємо сенс звуків, які мають семантику (розуміння мовного потоку, його членування). У цьому контексті слід згадати перший розділ монографії Л.С. Виготського «Мислення та мова». Л.С. Виготський розмірковує так: «Коли ми сприймаємо слово загалом, ми виділяємо одиниці мовного мислення як значення слова. Але коли чуємо набір звуків, то одиницею аналізу стає осмислений звук, звук, що впливає на сприйняття і розуміння промови». [5]. Осмислений звук називаємо словом «фонема». «Фонема», як базова центральна одиниця мови, визначається і як мінімальна одиниця мовного потоку, яка дозволяє відрізнити одну смислову одиницю від іншої.

У мові, що сприймається, є одна особливість. Вона залежить від цілого ряду перешкод. Ми розуміємо мову з різними акцентами, діалектами та на тлі шуму. Проте випробуваному можна перешкодити, у результаті він перестане розуміти промову. Когнітивна психологія виділяє три види таких перешкод.

1) Перше джерело перешкод – зрізання частот. Якщо зрізати нижче 1900 Гц, ми щось втрачаємо у сенсі, але ніколи не повністю. У таких умовах сприймається близько 70% слів. І тут страждають переважно голосні. А якщо зрізати вище цього значення, то втрат стане більше, тому що страждатимуть в основному приголосні звуки. Приголосні звуки в розмовній мові вважаються більш значущими, ніж голосні. Голосні звуки ми можемо добудувати за контекстом. Для повноцінного розуміння мови достатньо порівняно вузька смуга частот.

2) Найпоширенішим джерелом перешкод є пропуск звуків та контексту. Якийсь звук чи фонему замінюють чужорідним звуком. Наприклад, якусь приголосну ми замінюємо кашлем, а далі йдуть фонemi, що відповідають англійським буквам «eel». Далі ми всю конструкцію повністю поміщаємо у контекст. Після цієї конструкції «eel» ставимо слово «апельсин». І тоді випробуваний чує слово «реел» (кірка) і може визначити місце становища кашлю, а у стимулі не було ніякого звуку «р», там був

чужорідний звук. Або, наприклад, помістимо цю конструкцію «eel» у контексті слова «вісь» і тоді чуємо «weel» (колесо). Якби просто пропустили цей звук, не замінюючи жодним іншим, то навряд чи його почули б, а по-друге, точно б визначили місце пропуску звуку. Сторонні шуми є своєрідним тлом, яке ми структуруємо. Висновок: фонема належить не до чуттєвої тканини, а до предметного змісту мовного образу. Тож у стимулі знаходимо одне, а у відповіді інше. Втрата контексту перетворює мову на набір звуків. Коли ми слухаємо іноземну мову, не знаючи мови, ми чуємо деякий набір формант, що перетікає один в одного, не виділяючи фонем.

3) Найцікавішим у сучасності джерело перешкод – прогалини в мові. У всіх цих ситуаціях моделюється щось спільне. Досліджується не тільки сприйняття промови, а й проблематика нашої мимовільної уваги. У 1947 році американський психолог Дж.Міллер проводив експеримент із швидкою зміною гучності звуків на радіоприймачі. Якщо частота зміни прогалин часу в мові була досить високою (9 коливань за секунду), то мову все одно можна буде зрозуміти. Усього упускається 15% сенсу. [5].

Таким чином, психологи зробили висновок, що мову, яка звучить, ми визначаємо за низкою ознак. Крім перелічених вище ознак, також важливі невербальні ознаки. Люди орієнтуються на вимову мови у зоровому сенсі, за рухом губ. У 1974 році МакГорк Гаррі проводив експеримент, у якому випробуваний бачить того, хто говорить, і одночасно чує його. Випробуваною, що говорила, була жінка. Вона вимовляла склади, які були схожі на «га-га». Завдяки цьому можна було бачити звуки фонем. Цей візуальний ряд одночасно синхронізували з іншим звуковим рядом, наприклад, «ба-ба». Такий конфлікт відчуває перцептивна система людини. Коли заплющували очі, то чітко чули звук «ба». Коли нічого не чули, то здогадувалися частіше про склад «га». Але коли й бачили і чули одночасно, то чули склад «так». Це назвали аудіовізуальною інтеграцією. Аудіовізуальна інтеграція відбувається з окремими складами, але не з мовою загалом. Щоб побачити перцептивний конфлікт, потрібно докласти зусиль. Скажімо, під

час перегляду дубльованих фільмів. Коли жіночий голос підмінюється чоловічим, виникає перцептивний конфлікт, але зміст мови зберігається, тобто зберігається факт аудіовізуальної інтеграції. [5]

Існує кілька теорій розуміння та породження мови. Перша належить В.Джемсу – моторна теорія. В.Джеймс приходять до висновку, що коли ми чуємо мову, то повторюємо її або ледь помітно вимовляємо. Мова розпізнається тому, що людина має акустичні одиниці мови, які відповідають одиницям артикуляції. Є теорії, які належать до власне семантичних теорій. В них вивчається аналіз шляхом синтезу (аналіз через контекст). У С.Л.Рубінштейна зустрічається аналіз через синтез, «аналіз» пред'явлених умов завдання через «синтез» з його вимогами, тобто, коли ми аналізуємо мову, що звучить або читається, ми неминуче в аналізі фонем враховуємо цілісний контекст. Намагаємося одночасно синтезувати загальне ціле. До досліджень американського лінгвіста М.Хомського мову розуміли як набір словесних одиниць. З фонем народжуються склади, зі складів – слова, зі слів – конструкції. У такій послідовності процес породження мови стає імовірнісним. Якби людина говорила випадкові слова без сенсу, то виділялися б високочастотні слова та зв'язки між ними. Типовий приклад можна спостерігати у творі Дж. Джойса «Улісс», в якому описаний потік свідомості персонажів. Також до досліджень Н.Хомського була можливість змінювати одиницю аналізу мови. Одиницею була ціла фраза або частини речень (психологічно підмет або присудок), або одиниця – це слово, або одиниця – це частина речення. Ідея Н.Хомського полягала в тому, що мова породжується і розуміється на кількох рівнях. Розрізняють поверхневу структуру мови, так звану, базову або ядерну структуру. Наведемо приклад, фраза «студент склав іспит» є ядерною (активна та ствердна). Трансформуємо фразу з активної форми у пасивну форму: «іспит зданий студентом». Ця трансформація вимагає часу розуміння (осмислення). Тепер трансформуємо фразу із ствердної форми у негативну форму: «студент не склав іспит». І це трансформація вимагає часу розуміння (осмислення).

Модель Н.Хомського завоювала популярність, тому що її можна перевіряли експериментально. Побудувати ядерні пропозиції (фрази), побудувати їх трансформації та визначити скільки часу потрібно для пізнання пропозиції. Завдяки експерименту було створено трансформаційну модель мови. У ній М.Хомський припускає, що у будь-якій мові є глобальна (глибинна семантика), універсальні семантичні одиниці. Вони фундуєть мову і рідко з'являються на поверхні. Виявляти їх складно, тому вони виявляються побічно. Випробовуваний слухає чийсь мову і іноді вголос подається сигнал. Завдання випробуваного – визначити місцезнаходження сигналу. Виявляється, що випробуваний зміщує розташування сигналу. Те місце, куди зміщується сигнал, і є межа глибинної семантики. Після експерименту Н.Хомського заговорили не лише про лінгвістичні, а й про перцептивні універсалиї, що йдуть в еволюційне минуле. Йдеться про таке явище, як синестезія. Коли випробуваному пропонують описати абстрактну незнайому фігуру в звичних мовних термінах (добрий-поганий, легкий-важкий), він охоче виконує таку інструкцію. Так постає проблема виділення глобальних семантичних одиниць. [5].

Таким чином, формування особистісних конструктів людини відбувається через сприйняття соціально-культурної (знакової) інформації, у когнітивній переробці якої беруть участь процеси сприйняття, пам'яті, мови та мислення. Саме вони формують ті значення, які називаються персональними конструктами особистості.

1.3.2. Операції мислення (аналіз та синтез) як фактор формування персонального конструкту

Розглянемо інші фактори, що формують персональні конструкти людини. Для цього проведемо аналіз другого та п'ятого розділу монографії Л.С.Виготського «Мислення та мова», у якому він дає оцінку дослідженням мислення дитини Ж.Піаже. Ми розберемо лише ті аспекти, які потрібні саме

для нашого дослідження. [9].

Дослідження Ж.Піаже склали цілу епоху у розвитку вчення про мову і мислення дитини, про її логіку та світогляд. Вони відзначені історичним значенням. Ж.Піаже вперше за допомогою розробленого та введеного ним у науку клінічного методу дослідження дитячої мови та мислення з надзвичайною сміливістю, глибиною та широтою охоплення піддав систематичному дослідженню особливості дитячої логіки в абсолютно новому розрізі. «Ми вважаємо, – говорив він, – що настане день, коли думка дитини стосовно думки нормального цивілізованого дорослого буде поміщена в ту саму площину, в якій знаходиться «примітивне мислення», охарактеризоване Л.Леві-Брюлем, або як «аутистична та символічна думка», яка описана З.Фрейдом та його учнями, чи «болюча свідомість», поняття, яке введене Ж.Блонделем, не зіллється в один прекрасний день з попереднім поняттям». [6, 408]. Ця нова постановка проблеми дитячого мислення як якісної проблеми призвела Ж.Піаже до того, що можна було б назвати на противагу панівній раніше тенденції позитивною характеристикою дитячого розуму. У той час у традиційній психології дитяче мислення отримувало зазвичай негативну характеристику, що складалася з переліку тих вад, недоліків, мінусів дитячого мислення, які відрізняють його від дорослого мислення. Ж.Піаже спробував розкрити якісну своєрідність дитячого мислення з його позитивного боку. Насамперед цікавилися тим, чого в дитини немає, чого їй бракує порівняно з дорослим, і визначали особливості дитячого мислення тим, що дитина не здатна до абстрактного мислення, до створення понять, до зв'язання суджень, до умовиводів. У нових дослідженнях в центр уваги було поставлено те, що у дитини є, чим володіє її мислення як відмінні власні особливості та властивості. У дослідженнях здійснювався пошук центральної ланки у всьому цьому ланцюзі фактів, від якого простягаються з'єднувальні зв'язки до всіх інших ланок і, яка підтримує всю цю побудову, взяту в цілому. У чому полягає ця центральна ланка, що дозволяє звести до єдності всі окремі особливості дитячого мислення? Воно

полягає, з погляду основної теорії Ж.Піаже, в егоцентризмі дитячого мислення. Це – основний нерв усієї його системи, це – наріжний камінь усієї його побудови. «Ми намагалися, – говорив він, – звести до егоцентризму більшість характерних рис дитячої логіки» [6, 371]. Всі ці риси утворюють комплекс, який визначає логіку дитини, а в основі цього комплексу лежить егоцентричний характер дитячого мислення та дитячої діяльності. Всі інші особливості дитячого мислення випливають із цієї основної особливості, і разом з її твердженням або запереченням зміцнюються або слабшають усі нитки, за допомогою яких теоретичне узагальнення намагається осмислити і усвідомити, пов'язати в єдине ціле всі окремі риси дитячої логіки. Так, наприклад, Ж.Піаже прямо говорить щодо однієї з центральних особливостей дитячого мислення, щодо синкретизму, що він є прямим результатом дитячого егоцентризму [6, 389]. Таким чином, і ми маємо передусім подивитися, в чому полягає цей егоцентричний характер дитячого мислення і в якому зв'язку він стоїть з усіма іншими особливостями, що становлять разом якісну своєрідність дитячої думки в порівнянні з думкою дорослої людини. Ж.Піаже визначає егоцентричну думку як перехідну, проміжну форму мислення, що розташовується з генетичної, функціональної та структурної точки зору між аутистичною думкою та спрямованим розумним мисленням. Це, таким чином, перехідний ступінь, сполучна генетична ланка, проміжна освіта в історії розвитку мислення. «Думка спрямована, – говорив він, – свідома, тобто, вона переслідує цілі, які ясно видаються розуму того, хто думає. Вона розумна, тобто, пристосована до дійсності і прагне впливати на неї. Вона укладає істину чи оману, вона виявляється промовою. Аутистична думка підсвідома, тобто, цілі, які вона переслідує, або завдання, які вона собі ставить, не видаються свідомості. Вона не пристосовується до зовнішньої дійсності, а створює сама собі уявну дійсність чи дійсність сновидіння. Вона прагне не встановлення істини, а задоволення бажання і залишається суто індивідуальною. Як така вона не може бути виражена безпосередньо промовою, вона виявляється насамперед в образах, а щоб бути

повідомленою, повинна вдаватися до непрямих прийомів, викликаючи за допомогою символів та міфів почуття, які її спрямовують» [6, 95].

Перша форма мислення соціальна. Вона з розвитком дедалі більше підпорядковується законам досвіду та чистої логіки. Аутистична думка, як показує її назва, індивідуальна і підпорядковується сумі спеціальних законів, точно визначати які тут немає потреби. Між цими двома крайніми формами думки є багато різновидів щодо ступеня їх сполученості. Ці проміжні різновиди повинні підкорятися спеціальній логіки, яка, своєю чергою, є проміжною між логікою аутизму і логікою розуму. Ми пропонуємо назвати егоцентричною думкою найголовнішу з цих проміжних форм, тобто думка, яка, так само як і думка наших дітей, намагається пристосуватися до дійсності, не повідомляючись як така» [6, 96]. Не лише структура, а й функція цієї форми мислення змушує помістити її в генетичному ряду між аутистичним та реальним мисленням. Як вже сказано вище, функція цього мислення полягає не так у пристосуванні до дійсності, як у задоволенні власних потреб. Це мислення не так спрямоване на дійсність, як на задоволення бажання. Це споріднює егоцентричну думку з аутистичною, але водночас є суттєві риси, які їх поділяють.

Таким чином, і з функціонального боку намічаються моменти, які зближують та розділяють егоцентричну думку від інших двох крайніх форм мислення. Розгляд цих моментів знову призводить до висновку, який становить основну гіпотезу Ж.Піаже, а саме: «Думка дитини більш егоцентрична, ніж дорослого, і також вона є серединою між аутизмом у строгому значенні слова і соціалізованою думкою» [6, 376].

Ж.Піаже схильний розглядати механізм синкретичної думки як посередній момент між логічною думкою та тим, що психоаналітики назвали сміливим словом – «символізм» сновидінь. З.Фрейд, як відомо, показав, що в сновидінні діють дві основні функції, що управляють виникненням образів сновидіння: згущення, яке змушує зливатися кілька різних образів в один, і переміщення, яке переносить з одного предмета на інший ознаки, які

належать першому.

Для з'ясування центральної для всієї теорії Ж.Піаже ідеї про егоцентричний характер дитячого мислення залишається описати третій і основний момент, саме генетичні відносини, в яких стоїть егоцентрична думка до логіки сновидіння, до чистого аутизму, з одного боку, і до логіки розумного мислення – з інший. Ми вже бачили, що у структурному і функціональному відносинах егоцентрична думка розглядається Ж.Піаже як проміжне сполучна ланка між цими двома крайніми ступенями у розвитку мислення. Так само вирішує Ж.Піаже питання щодо генетичних зв'язків і відносин, що поєднують ці три групи в розвитку мислення. «Розумова діяльність, – з цього виходить Ж.Піаже, – не є цілком логічною діяльністю. Можна бути розумним і водночас не надто логічним». Різні функції розуму зовсім не пов'язані один з одним таким чином, щоб одна не могла зустрічатися без іншої або раніше за іншу. «Логічна діяльність – це доведення, це шукання істини, знаходження рішення залежить від уяви, але потреба, власна потреба у логічній діяльності виникає досить пізно» [6, 372]. «Це запізнення, – говорив Ж.Піаже, – пояснюється двома причинами: по-перше, думка йде на службу безпосереднього задоволення потреб набагато раніше, ніж змушує себе шукати істину. Найбільш довільне мислення – це гра або, принаймні, якась міражна уява, яка дозволяє приймати бажання, що народилося, за здійснене. Це спостерігали всі автори, які вивчали дитячі ігри, дитячі свідчення та дитячу думку.

Таким чином, аутистичне мислення представляється з генетичної точки зору ранньою, первинною формою мислення, логіка виникає відносно пізно, і егоцентрична думка займає з генетичної точки зору середнє місце, утворює перехідний ступінь у розвитку мислення від аутизму до логіки.

Отже, концепція дитячого егоцентризму у теорії Ж.Піаже займає місце центрального фокусу, у якому перехрещуються і збираються лише у точці нитки, які від всіх пунктів. За допомогою цих ниток Ж.Піаже зводить до єдності все різноманіття окремих рис, що характеризують логіку дитини, і

перетворює їх з безладної, невпорядкованої, хаотичної множини в строго пов'язаний структурний комплекс явищ, обумовлених єдиною причиною. Перше становище, яке здається нам надзвичайно суттєвим з погляду всього подальшого ходу нашого міркування, полягає в тому, що егоцентрична мова не виконує жодної об'єктивно корисної, потрібної функції у поведінці дитини. Це для себе, для власного задоволення, якої могло б і не бути, внаслідок чого ніщо істотно не змінилося б у дитячій діяльності. Можна сказати, що дитяча мова цілком підлегла егоцентричним мотивам, майже незрозуміла оточуючим, є хіба що вербальним сновидінням дитини чи, у разі, є продуктом його психіки, який стоять ближче до логіки мрії і сновидіння, ніж до логіки реалістичного мислення. Нас цікавить суттєво інше: функція та доля егоцентричного мовлення. Залежно від перегляду питання про функцію егоцентричної мови стоїть і питання про тлумачення того факту, що егоцентрична мова зникає на порозі шкільного віку. Початковою функцією промови є функція повідомлення, соціального зв'язку, впливу на оточуючих як з боку дорослих, так і з боку дитини. Отже, початкова мова дитини суто соціальна; соціалізованою її було б назвати неправильно, оскільки з цим словом пов'язується уявлення про щось спочатку несоціальне і таким, що стає таким лише в процесі своєї зміни та розвитку. Далі, у процесі зростання, соціальна мова дитини, яка є багатофункціональною, розвивається за принципом диференціації окремих функцій і у певному віці досить різко диференціюється на егоцентричну та комунікативну мову. Таким чином, егоцентрична мова виникає на основі соціального, шляхом перенесення дитиною соціальних форм поведінки, форм колективної взаємодії у сферу особистих психологічних функцій. Ж.Піаже досить переконливо показав, як дитячий роздум виникає після того, як у дитячому колективі виникає суперечка в істинному сенсі цього слова, як тільки в суперечці, в дискусії проявляються ті функціональні моменти, які дають початок розвитку роздумів. Щось подібне відбувається, і тоді, коли дитина починає розмовляти сама з собою так само, як вона раніше розмовляла з іншими, коли вона

починає, розмовляючи сама з собою, думати вголос там, де ситуація змушує її до цього. На основі егоцентричної мови дитини, що відщепилася від соціальної мови, виникає потім внутрішнє мовлення дитини, що і є основою його мислення, як аутистичного, так і логічного. Отже, в егоцентризмі дитячої мови, описаному Ж.Піаже, ми схильні бачити найважливіший у генетичному відношенні момент переходу від зовнішнього мовлення до внутрішнього. Вся схема загалом набуває, отже, такий вид: соціальна мова – егоцентрична мова – внутрішня мова. Цю схему послідовності моментів, що її утворюють, ми можемо протиставити, з одного боку, традиційній теорії утворення внутрішньої мови, яка намічає таку послідовність моментів: зовнішня мова – шепіт – внутрішня мова, а з іншого – схемі Ж.Піаже, яка намічає наступну генетичну послідовність основних моментів у розвитку мовного логічного мислення: позамовлене аутистичне мислення – егоцентрична мова та егоцентричне мислення – соціалізована мова та логічне мислення. Дійсно, рух процесу розвитку дитячого мислення відбувається не від індивідуального до соціалізованого, а від соціального до індивідуального – такий основний підсумок як теоретичного, так і експериментального дослідження є цікавим для нашої дипломної роботи.

Егоцентризм, примус, взаємодія – такі три напрями, між якими безупинно коливається мислення дитини, що розвивається, і з якими тією чи іншою мірою пов'язане мислення дорослої людини, залежно від того, чи залишається воно аутистичним чи вростає в той чи інший тип організації суспільства» [6, 55-56].

Добре висловлює цю ідею у своїй передмові Є.Клапаред. Він каже, що дослідження Ж.Піаже представляють розум дитини у новому вигляді. «Він показує, що розум дитини знаходиться одночасно на двох різних верстатах, розташованих ніби один над одним. Робота, що проводиться в нижній площині в перші роки життя, набагато важливіша. Це – справа самої дитини, яка безладно привертає до себе і кристалізує навколо своїх потреб все, що здатне її задовольнити. Це площина суб'єктивності, бажань, гри, примх.

Верхня площина, навпаки, споруджується потроху соціальним середовищем, тиск якого дедалі більше відчувається дитиною. Це площина об'єктивності, мови, логічних концепцій, словом – реальність. Цей верхній план спочатку дуже тендітний. Якщо його перевантажують, то він згинається, тріскається, обрушується. Елементи, з яких він складається, падають на нижню поверхню, змішуючись з елементами, що належать до цієї останньої. Деякі шматочки залишаються на півдорозі між небом та землею. Зрозуміло, що спостерігач, який не бачив цих двох поверхонь і який думав, що гра велася на одній площині, отримав враження крайньої заплутаності, бо кожна з цих поверхонь має свою власну логіку і кожна кричить, коли її з'єднують із логікою іншої площини» [6., 59-60]. Як бачимо, своєрідність мислення дитини є найбільш важливою, оскільки вона є справою самої дитини. Ще своєрідніша поведінка дитини в домашньому середовищі, де вже процес навчання мови наскрізь соціальний (зауважимо, що В.Штерн також встановлює первинність соціальної функції мови, що проявляється вже в момент самого засвоєння мови). Тут у дитини виникає стільки практичних і культурних потреб, вона повинна багато про що просити, запитувати і вислуховувати, вона прагне до розуміння і до того, щоб бути зрозумілою, тобто до соціалізованої мови, починає відігравати величезну роль вже в дуже ранні роки» [7, 148-149].

Таким чином, з усього перерахованого вище ми можемо зробити загальний висновок. Мислення має власний процес розвитку. Л.С.Виготський створив схему, де вказав, як формується дитяче мислення: соціальна мова – егоцентрична мова – внутрішня мова; зовнішня мова – шепіт – внутрішня мова; позамовне аутистичне мислення – егоцентрична мова та егоцентричне мислення – соціалізоване мовлення та логічне мислення.

Зі сказаного вище стає зрозумілим, що Дж.Келлі не розглядав те, як саме формуються персональні конструкти. Для того, щоб глибше зрозуміти, що як формується персональний конструкт, нам потрібно проаналізувати процес формування понятійного мислення людини. Дж.Келлі представляє

свої персональні конструкти у формі понять, отже для глибшого розуміння структури та процесу формування персонального конструкту потрібно розглянути процес формування/розвитку понять. Щоб слово стало поняттям, воно має пройти кілька стадій. Ми опишемо експериментальне дослідження розвитку поняття, яке запропонував Л.С. Виготський за допомогою методики, що відображає процес утворення понять. Основним принципом методу є введення в експеримент штучних, спочатку безглузких для випробовуваного слів, які не пов'язані з колишнім досвідом, і штучних понять, які складені спеціально в експериментальних цілях шляхом поєднання ряду ознак, які в такому поєднанні не зустрічаються у світі наших звичайних понять, що позначаються за допомогою мови. Наприклад, у досліджах Н.Аха слово «гацун», спочатку безглузде для випробовуваного, у процесі досвіду осмислюється, набуває значення, стає носієм поняття, позначаючи щось велике та важке; або слово «фаль» починає означати маленьке та легке. У процесі досвіду перед дослідником розгортається весь процес осмислення безглуздового слова, набуття словом значення та вироблення поняття. Завдяки такому запровадженню штучних слів і штучних понять цей метод звільняється від однієї найбільш істотної нестачі низки методів, а саме, він для вирішення завдання, що стоїть перед випробуваним в експерименті, не передбачає жодного колишнього досвіду, ніяких колишніх знань, зрівнює у цьому відношенні дитину раннього віку та дорослої. Н.Ах застосовував даний метод однаково і до п'ятирічної дитини, і до дорослої людини, зрівнюючи те й інше щодо їх знань. Таким чином, його метод потенційований у віковому відношенні, він допускає дослідження процесу утворення понять у його чистому вигляді. Н.Ах не присвятив особливого дослідження освіти понять у перехідному віці, проте, спираючись на результати свого дослідження, він не міг не відзначити того двоїстого – що охоплює і зміст, і форму мислення – перевороту, який відбувається в інтелектуальному розвитку підлітка і знаменується переходом до мислення у поняттях. Спеціальне дослідження процесу утворення понять у підлітків

провів Ф.Рігат. Він вивчав цей процес за допомогою переробленого методу Н.Аха. Основний висновок цього дослідження полягає в тому, що утворення понять виникає лише з настанням перехідного віку і виявляється недоступною дитині до цього періоду. «Ми можемо твердо встановити, – говорив Ф.Рігат, – що тільки після закінчення 12-го року життя виявляється різке підвищення здатності самостійної освіти загальних об'єктивних уявлень. Мені здається надзвичайно важливо звернути увагу на цей факт. Мислення у поняттях, відчужене від наочних моментів, пред'являє до дитини вимоги, які перевищують його психічні здібності до 12-го року життя» [8, 112].

Ми не зупинятимемося ні на способі проведення цього дослідження, ні на інших теоретичних висновках та результатах, до яких воно призводить автора. Ми обмежимося підкресленням того основного результату, що лише після 12 років, тобто з початком перехідного віку, після закінчення першого шкільного віку, у дитини починають розвиватися процеси, що призводять до утворення понять та абстрактного мислення. [9].

Одним із основних висновків, до яких наводять нас дослідження Н.Аха та Ф.Рімат, є спростування асоціативної точки зору на процес утворення понять. Дослідження Н.Аха показало, що, якими б численними і міцними не були асоціативні зв'язки між тими чи іншими словесними знаками, тими чи іншими предметами, одного цього факту недостатньо для утворення понять. Таким чином, старе уявлення про те, що поняття виникає суто асоціативним шляхом завдяки найбільшому підкріпленню одних асоціативних зв'язків, що відповідають ознакам, загальному ряду предметів, та послабленню інших зв'язків, відповідних ознакам, у яких ці предмети розрізняються, не зустріло свого експериментального підтвердження. Також Досліди Н.Аха показали, що процес утворення понять носить завжди продуктивний, а не репродуктивний характер, що поняття виникає і утворюється в процесі складної операції, спрямованої на вирішення будь-якої задачі, і що однієї наявності зовнішніх умов і механічного встановлення зв'язку між словом та

предметами недостатньо для його виникнення. Поряд із встановленням цього неасоціативного та продуктивного характеру процесу освіти поняття ці досліді привели і до іншого, не менш важливого висновку, саме – до встановлення основного фактора, що визначає весь перебіг цього процесу загалом. На думку Н.Аха, таким чинником є тенденція, що детермінує і регулює перебіг наших уявлень і дій. Регулює виходячи з уявлення про мету, до досягнення якої спрямовано весь цей перебіг, та із завдання, на вирішення якої спрямована вся дана діяльність. Н.Ах у дослідженнях показав, що діти дошкільного віку при вирішенні завдання відрізняються від дорослих і від підлітків не тим, що вони гірші, менш повно або менш вірно уявляють собі мету, але тим, що вони зовсім по-іншому розгортають весь процес розв'язання задачі. Психолог Д.Узнадзе в складному експериментальному дослідженні утворення понять у дошкільнят показав, що дошкільник саме у функціональному відношенні стикається із завданнями так само, як і дорослий, коли він оперує поняттями, але тільки вирішує ці завдання дошкільник інакше. Дитина так само, як і дорослий, користується словом як засобом. Для неї, отже, слово також пов'язане з функцією повідомлення, осмислення, розуміння, як й у дорослого. Таким чином, не завдання, не мета, а інші, не залучені цими дослідниками фактори зумовлюють суттєву генетичну різницю між мисленням у поняттях дорослої людини та іншими формами мислення, що відрізняють дитину раннього віку.

Відомо, що контакт між дитиною і навколишнім світом дорослих встановлюється надзвичайно рано. Дитина з самого початку росте в атмосфері розмовляючого оточення і сама починає застосовувати механізм мови вже з другого року життя. [9].

Все дослідження Д.Узнадзе показують, що ці форми мислення, що є функціональними еквівалентами мислення у поняттях, якісно та структурно глибоко відрізняються від більш розвиненого мислення підлітка та дорослої людини. Водночас ця відмінність не може бути обґрунтована тим фактором, який висуває Н.Ах, бо саме у функціональному відношенні, у сенсі

вирішення певних завдань, у сенсі детермінуючих тенденцій, що виходять із цільових уявлень, ці форми є, як показав Узнадзе, еквівалентними поняттями

Таким чином, завдання і цільові уявлення, що виходять з неї, виявляються доступні для дитини на відносно ранніх щаблях її розвитку; саме в силу принципової тотожності розуміння завдань у дітей надзвичайно рано розвиваються функціональні еквіваленти понять, але при тотожності задачі, при еквівалентності функціонального моменту самі форми мислення, що функціонують у процесі вирішення цього завдання, у дитини та дорослого глибоко різні за своїм складом, за будовою, за способом діяльності. [9].

Основний висновок, до якого наводять нас дослідження є таким: простежуючи генетичний хід утворення понять на різних вікових щаблях, порівнюючи та оцінюючи цей процес, що протікає в однакових умовах у дитини, підлітка та дорослого ми з'ясувати на підставі експериментального дослідження основні закономірності, що керують розвитком цього процесу. Основний висновок дослідження в генетичному розрізі може бути сформульований у вигляді загального закону, а саме, розвиток процесів, що ведуть згодом до утворення понять, сягає своїм корінням глибоко в дитинство, але тільки в перехідному віці визрівають, складаються і розвиваються ті інтелектуальні функції, які в своєрідному поєднанні утворюють психологічну основу процесу утворення понять. Тільки при перетворенні дитини на підлітка стає можливим рішучий перехід в область мислення у поняттях. До цього віку ми маємо своєрідні інтелектуальні утворення, які на вигляд схожі на справжні поняття і які внаслідок цієї зовнішньої подібності при поверхневому дослідженні можуть бути прийняті за симптоми, що вказують на наявність справжніх понять вже в дуже ранньому віці. Ці інтелектуальні утворення є справді еквівалентними у функціональному відношенні і визрівають значно пізніше у справжні поняття. Експериментальне дослідження процесу утворення понять показало, що функціональне вживання слова чи іншого знака як засіб активного

спрямування уваги, розчленування і виділення ознак, їх абстрагування та синтезу є основною і необхідною частиною процесу загалом. Утворення поняття чи набуття словом значення є результатом складної активної діяльності (оперування словом чи знаком), у якій беруть участь усі основні інтелектуальні функції у своєрідному поєднанні. Всі елементарні психологічні функції беруть участь у процесі утворення понять, але вони беруть участь у зовсім іншому вигляді, тобто як процеси, що не самостійно розвиваються за логікою власних закономірностей, а процесів, опосередкованих за допомогою знака або слова, процесів, спрямованих на вирішення відомої задачі і наведених у нове поєднання, новий синтез, всередині якого кожен із часткових процесів набуває свого справжнього функціонального значення. [9].

Основний шлях, що призводить до розвитку понять, складається з трьох основних ступенів, у тому числі кожна знову розпадається на кілька окремих етапів або фаз.

Першим ступенем в утворенні поняття, що найчастіше виявляється в поведінці дитини раннього віку, є утворення неоформленої і невпорядкованої множини, виділення купи будь-яких предметів тоді, коли вона стоїть перед завданням, яке дорослі, зазвичай вирішуємо за допомогою утворення нового поняття. Ця купа предметів, яка виділяється дитиною, об'єднується без достатньої внутрішньої основи, без достатньої внутрішньої спорідненості і відношення між частинами, що її утворюють, передбачає дифузне, неспрямоване поширення значення слова або заміна знаком зовні схожим і пов'язаний у враженні дитини, але внутрішньо необ'єднаних між собою елементів. Значенням слова на цій стадії розвитку є не визначене до кінця, неоформлене синкретичне зчеплення окремих предметів, що так чи інакше зв'язалися один з одним в уяві та сприйнятті дитини в один злитий образ. В утворенні цього образу вирішальну роль грає синкретизм дитячого сприйняття чи дії, тому цей образ вкрай нестійкий. За допомогою слів, що мають значення, дитина встановлює спілкування з дорослими. У цьому

різноманітні синкретичних зв'язків, у цих утворюваних за допомогою слів, невпорядкованих синкретичних купках предметів відображаються і об'єктивні зв'язки остільки, оскільки вони збігаються із зв'язком вражень і сприйняття дитини. Тому в деякій частині значення дитячих слів можуть у багатьох випадках, особливо тоді, коли вони відносяться до конкретних предметів навколишньої дитини дійсності, збігатися зі значеннями тих самих слів які встановлюють дорослі у своїй мові. [9].

Цей ступінь, у свою чергу, розпадається на три етапи. Перший етап утворення синкретичного образу, чи купи предметів, відповідно до значення слова, цілком збігається з періодом спроб і помилок у дитячому мисленні. Група нових предметів береться дитиною навмання за допомогою окремих проб, які змінюють один одного тоді, коли виявляється їхня хибність. Цей етап змінюється вторинним етапом, у якому просторове розташування фігур у штучних умовах нашого експерименту, тобто, знову-таки суто синкретичні закони сприйняття зорового поля та організація дитячого сприйняття, грають вирішальну роль. Синкретичний образ (чи купа предметів) утворюється з урахуванням просторових і тимчасових зустрічей окремих елементів, безпосереднього контакту чи іншого, найскладнішого відношення, що виникає з-поміж них у процесі безпосереднього сприйняття. Істотним для цього періоду залишається те, що дитина керується не об'єктивними зв'язками, що відкриваються їм у речах, а суб'єктивними зв'язками, що підказуються їй власними сприйняттями. Предмети зближуються до одного ряду і підводяться під загальне значення не через загальні властивості і виділених дитиною ознак, а зі кривності, встановлюваного з-поміж них у враженні дитини. Нарешті, третім і вищим етапом всього цього ступеня, що знаменує завершення і перехід до другого ступеня утворення понять, є етап, на якому синкретичний образ, еквівалентний поняттю, утворюється на більш складній основі і спирається на приведення до одного значення представників різних, насамперед, уже об'єднаних у сприйнятті дитини груп. [9].

Таким чином, кожен з окремих елементів нового синкретичного ряду, або купи предметів, є представником якоїсь раніше об'єднаної у сприйнятті дитини групи предметів, але всі вони разом нічим внутрішньо не пов'язані між собою і становлять таку ж зв'язність купи, як і еквіваленти понять на двох попередніх етапах. Дитина, що досягла цього третього етапу, завершує тим самим весь перший щабель у розвитку власних понять, розлучається з купою, як з основною формою значення слів, і піднімається на другий щабель, який ми умовно називаємо ступенем утворення комплексів. [9].

Другий ступінь у розвитку понять охоплює багато різноманітних у функціональному, структурному та генетичному відносінах типів одного й того ж за своєю природою способу мислення. Цей спосіб мислення так само, як і всі інші, веде до утворення зв'язків, встановлення відносин між різними конкретними враженнями, до об'єднання і узагальнення окремих предметів, до впорядкування і систематизації всього досвіду дитини. Але спосіб об'єднання різних конкретних предметів у загальні групи, характер встановлюваних при цьому зв'язків, структура виникаючих на основі такого мислення єдностей, що характеризується ставленням кожного окремого предмета, що входить до складу групи, до всієї групи в цілому – все це глибоко відрізняється за своїм типом, за способом діяльності від мислення у поняттях, що розвивається лише в епоху статевого дозрівання. Своєрідність цього мислення назвали мисленням у комплексах. Це означає, що узагальнення, створювані за допомогою цього мислення, представляють за своєю будовою комплекси окремих конкретних предметів, чи речей, об'єднаних не на підставі лише суб'єктивних зв'язків, встановлюваних у враженні дитини, а з урахуванням об'єктивних зв'язків, справді існуючих між цими предметами. Комплексне мислення вже є зв'язне мислення і водночас об'єктивне мислення. Це ті дві нові суттєві риси, які піднімають його над попереднім шаблоном. Водночас і ця зв'язність, і ця об'єктивність ще не є тією зв'язністю, характерною для мислення у поняттях, до якого приходять підлітки. Відмінність другого ступеня у розвитку понять від третьої та

останньої, завершальної весь онтогенез понять, у тому, що освічені у цьому шаблі комплекси побудовані за іншими законам мислення, ніж поняття. Вони, як сказано, відображають об'єктивні зв'язки, але вони відображають в інший спосіб і іншим чином, ніж у поняттях. Різноманітність зв'язків, що є в основі комплексу, становить його найголовнішу рису, що характеризується одноманітністю зв'язків. Це означає, що кожен окремий предмет, охоплений узагальненим поняттям, входить у це узагальнення на тотожній підставі з іншими предметами. Всі елементи пов'язані з цілим, вираженим у понятті і через нього між собою єдиним чином, зв'язком одного й того самого типу. [9].

Для завершення всієї картини розвитку комплексного мислення зупинимося на останній формі, що має величезне значення як в експериментальному, так і в реальному життєвому мисленні дитини. Ця форма, з одного боку, висвітлює нам усі вже пройдені дитиною шаблі комплексного мислення, а з іншого, – служить перехідним мостом до нового та вищого ступеня – до утворення понять. Цей тип комплексу називається псевдопоняттям на тій підставі, що узагальнення, що виникає в мисленні дитини, нагадує за своїм зовнішнім виглядом поняття, якими користуються у своїй інтелектуальній діяльності дорослі люди, але яке водночас за своєю сутністю, за своєю психологічною природою є чимось абсолютно інше, ніж поняття у сенсі цього терміну. Перед нами комплексне об'єднання низки конкретних предметів, яке фенотипно, тобто, за сукупністю зовнішніх особливостей цілком збігається з поняттям, але за своєю генетичною природою, за умовами свого виникнення та розвитку, за каузально-динамічними зв'язками, що лежать у його основі, аж ніяк не є поняттям. З зовнішнього боку маємо поняття, із внутрішньої боку – комплекс. Тому називаємо його псевдопоняттям. В експериментальних умовах псевдопоняття утворюється дитиною кожного разу, коли вона підбирає до заданого зразка ряд предметів, які могли б бути підібрані та об'єднані один з одним на основі якогось абстрактного поняття. Це узагальнення, отже, могло би виникнути і

на основі поняття, але реально у дитини воно виникає з урахуванням комплексного мислення. В силу двоїстої функціональної природи псевдопоняття, цей шабель у розвитку дитячого мислення набуває абсолютно виняткового генетичного значення. Він служить сполучною ланкою між комплексним мисленням та мисленням у поняттях. Він поєднує обидві ці великі шаблі у розвитку дитячого мислення. Також розкриває процес становлення дитячих понять. З огляду закладеного у ньому протиріччя він, будучи комплексом, вже містить у собі зерно майбутнього поняття, яке проростає. Мовленнєве спілкування з дорослими стає таким чином потужним двигуном, могутнім фактором розвитку дитячих понять. Перехід від комплексного мислення до мислення у поняттях відбувається для дитини непомітно, тому що практично вона збігається у своїх псевдопоняттях із поняттями дорослих. Таким чином, створюється своєрідне генетичне становище, що представляє радше загальне правило, ніж виняток у всьому інтелектуальному розвитку дитини. Ця своєрідність полягає в тому, що дитина спочатку починає застосовувати її у справах та оперувати поняттями, ніж усвідомлює їх. Поняття «в собі» та «для інших» розвивається у дитини раніше, ніж поняття «для себе». Поняття «в собі» та «для інших», що міститься вже в псевдопонятті, є основною генетичною передумовою для розвитку поняття в цьому сенсі цього слова. [9].

Отже, псевдопоняття є сполучною ланкою. Це міст, перекинутий між конкретним, наочно-образним і абстрактним мисленням дитини.

Звернемося до історії розвитку нашої мови: механізм комплексного мислення з усіма властивими йому особливостями є основою розвитку нашої мови. Значення слова може бути одне, а предмети різні, і, навпаки, значення можуть бути різні, а предмет один. Слова дитини збігаються зі словами дорослого у той предметної віднесеності, тобто вони вказують на одні й ті самі предмети, ставляться одному й тому ж колу явищ. Але і вони можуть не збігатися у своєму значенні, завдяки чому стає можливим розуміння, що вона

мислить той самий зміст інакше, в інший спосіб, за допомогою інших інтелектуальних операцій. [9].

Поняття в його природному та розвиненому вигляді передбачає не тільки об'єднання та узагальнення окремих конкретних елементів досвіду, воно передбачає також виділення, абстрагування, ізоляцію окремих елементів та вміння розглядати ці виділені, абстрактні елементи поза конкретним і фактичним зв'язком, у якому вони дані. Розчленування та зв'язування становлять однаковою мірою необхідні внутрішні моменти при створенні поняття. Генетичною функцією третього ступеня у розвитку дитячого мислення є розвиток розчленувань, аналізу, абстракції. У цьому відношенні перша фаза цього третього ступеня стоїть надзвичайно близько до псевдопоняття. Це поєднання різних конкретних предметів створено з урахуванням максимальної подібності між його елементами. Так як ця подібність ніколи не буває повною, то тут маємо з психологічного боку надзвичайно цікаве явище, що полягає в тому, що дитина ставить у явно неоднаково сприятливі умови, у сенсі уваги, різні ознаки даного предмета. Другою фазою у тому процесі розвитку понять є та фаза, яку можна було б назвати стадією потенційних понять. В експериментальних умовах дитина, яка знаходиться у цій фазі розвитку, виділяє зазвичай групу узагальнювальних їм предметів, об'єднаних за однією загальною ознакою. Поняття виникає тоді, коли ряд абстрагованих ознак знову синтезується і коли отриманий таким чином абстрактний синтез стає основною формою мислення, за допомогою якого дитина осягає та осмислює навколишню дійсність. При цьому, як ми вже говорили вище, експеримент показує, що вирішальна роль у справі утворення істинного поняття належить слову. Саме за допомогою слова дитина доволіно звертає свою увагу на одні ознаки, за допомогою слова вона їх синтезує, за допомогою слова вона символізує абстрактне поняття і оперує ним як найвищим знаком із усіх, які створило людське мислення. Утворення понять виникає щоразу у процесі розв'язання

будь-якого завдання, що стоїть перед мисленням. Тільки в результаті розв'язання цього завдання виникає поняття. [9].

Отже, із синкретичних образів і зв'язків, із комплексного мислення, з потенційних понять на основі вживання слова, як засіб утворення понять, виникає та своєрідна сигніфікативна структура, яку ми можемо назвати поняттям у власному значенні.

З вищесказаного ми можемо зробити висновок про те, що поняття складається з трьох основних ступенів: перший ступінь – це виділення безлічі будь-яких предметів, другий ступінь – мислення в комплексах або комплексне мислення, яке має п'ять типів (перший з яких асоціація, другий – об'єднання предметів, третій – динамічне тимчасове об'єднання окремих ланок у єдиний ланцюг (ланцюговий комплекс), четвертий – дифундування/дифундація (змішування) комплексу, п'ятий – псевдо поняття), завершальний ступінь – формування поняття. Поняття виникає у процесі інтелектуальної операції. У його утворенні беруть участь усі елементарні інтелектуальні функції у своєрідному поєднанні, причому центральним моментом цієї операції є функціональне вживання слова як засіб довільного спрямування уваги, абстрагування, виділення окремих ознак, їх синтезу та символізації за допомогою знака.

Таким чином, розглядаючи теорію Дж.Келлі маємо, що у кожної людини є персональні конструкти. Під персональними конструктами він має на увазі те, що персональні конструкти – це мислення в поняттях. Персональний конструкт справді має виключно понятійну структуру. За допомогою персональних конструктів розмірковують ті люди, які пройшли шкільне навчання, а також подолали дванадцятирічний вік. Персональний конструкт не може самостійно існувати без предметної діяльності. Форма та зміст у нього виключно понятійні. Якщо людина немає абстрактного образу предмета, вона і міркувати буде виключно предметно, а не понятійно, вона не зможе абстрагувати своє мислення і вивести понятійний образ предмета, не зможе наділити його змістом, який є в персональному конструкті.

1.3.3. Створення пам'яттю інформації як фактор формування персонального конструкту

На сьогоднішній день інформація та людський капітал стають головним ресурсом сучасного суспільства. Відповідно до принципів філософського плюралізму основи існування кожного індивідуума визначаються єдністю трьох світів фізичного, інтелектуального та уявного, що відповідає триєдиній аксіоматиці. За такої ієрархії ми маємо раціональну (емпіричну інформацію про фізичний світ), ірраціональне (інтелектуальний світ, що сортує знання, інформацію, яку отримуємо з різних джерел) і трансцендентальну (інтелектуальну, духовну, яка включає творчість людини, спільнот, нові оригінальні ідеї людини, її емоції, інтерес, етику, моральність, культуру) [10, с. 227-228]. Інтелектуальний світ зберігає та упорядковує інформацію, яку людина отримує із зовнішнього світу. Розумовий світ впливає на фізіологічний світ, створюючи за допомогою творчої роботи, моральності, духовності людини «третю природу».

Інструментом еволюції людства є потреба у творчості, пошук нової інформації, прагнення пізнати незрозуміле і, як наслідок, створення нової корисної для практичного життя інформації. Основою отримання цієї нової інформації є інтелектуальний світ із накопиченими за всю історію людства знаннями. Величина, яка може пов'язувати три світи індивіда – для раціонального світу – це інформація про зовнішні та внутрішні подразники, які визначають ті чи інші дії людини; для ірраціонального – подразником є інформація, яка запам'ятовується пам'яттю і використовується для того чи іншого рішення або рішення інтелектуальних завдань; для розумового – постійні виклики нового, прагнення його зрозуміти і використати надалі вимагали розвитку того, що ми тепер називаємо творчістю. Тепер стимулами стають не тільки зовнішні сигнали чи фізіологічні, а й внутрішні, вироблені інтелектом людини і оцінювані його моральністю, рівнем культури.

Стан людини найбільш просто описується з використанням поняття інформації, носієм якої є індивід. Відомо, що багато систем, зміна стану яких узгоджено із законами збереження, мають нескінченну пам'ять у тому сенсі, що за станом системи в даний момент ми можемо відновлювати всі минулі події її стану і передбачати її поведінку в майбутньому. Зазначимо, що суб'єкт, який зафіксував чи генерує ту чи іншу інформацію, є її носієм, тобто інформація може існувати лише у зафіксованому вигляді. В основі поняття інформації та інформаційної взаємодії є сигнал. Цей сигнал (зовнішнє роздратування) може мати будь-яке джерело, зовсім не еквівалентне тому, що ми представляємо як інформацію. Сигнал-подразнення в пам'яті суб'єкта перетворюється на відчуття, яке призводить до певного інформаційного рішення суб'єкта, що приймає сигнал і формує відповідну реакцію на цей сигнал. Таким чином, інформація – це чуттєве відображення об'єктивної реальності як результат переробки пам'яттю стимулу, виражений у вигляді множини упорядкованих суб'єктивно-цілісних утворень [10, с. 235]. Фізичні або віртуальні подразники складним способом перетворюються на сигнали для мозку, тим самим формують відчуття людини у формі того, що ми розуміємо під словом інформація і які своєю чергою визначають її поведінку. У будь-якому потоці стимулів є багато інформаційних структур із упорядкованими станами, які мозок виділяє в суб'єктивно цілісні утворення і які можуть бути мірою інформації, яка отримана пам'яттю після переробки нею сигналу.

Отже, з вищесказаного ми можемо дійти висновку, що завдяки інформації, що є у пам'яті людини, формується персональний конструкт. Оскільки інформація у пам'яті людини перебуває в завершальній стадії розвитку утворення понять, отже, це і є фінальним етапом формування персонального конструкта особистості. Завдяки інформації, яка зберігається у пам'яті людини, сама людина може самостійно відновлювати всі минулі події, власні стани і передбачати свою поведінку в майбутньому, а це напряму пов'язано з моделлю формування персонального конструкта.

Висновки до розділу 1

У даній кваліфікаційній роботі було розглянуто та проаналізовано наявні дослідження персонального конструкту в психології. (Завдання 1). Було виділено типи та форми персональних конструктів за теорією Джорджа Келлі, а саме, типи персональних конструктів: запобіжний, констеляторний та передбачаючий, і саме, форми персональних конструктів: всебічні конструкти, приватні конструкти, основні конструкти, периферичні конструкти, жорсткі та вільні конструкти.

У даному розділі кваліфікаційної роботи було узагальнена модель побудови персонального конструкта через модель побудови понять. (Завдання 2). Зазначена наступна модель побудови персонального конструкту через модель побудови понять, а саме: поняття складається з трьох основних ступенів: перший ступінь – це виділення безлічі будь-яких предметів, другий ступінь – мислення в комплексах або комплексне мислення, яке має п'ять типів (перший – це асоціація, другий – об'єднання предметів, третій – динамічне тимчасове об'єднання окремих ланок у єдиний ланцюг (ланцюговий комплекс), четвертий – дифундування/дифундація (змішування) комплексу, п'ятий – псевдопоняття), завершальний ступінь – формування поняття. Поняття виникає у процесі інтелектуальної операції. У його утворенні беруть участь усі елементарні інтелектуальні функції у своєрідному поєднанні, причому центральним моментом цієї операції є функціональне вживання слова як засіб довільного спрямування уваги, абстрагування, виділення окремих ознак, їх синтезу та символізації за допомогою знака.

Таким чином, аналізуючи теорію Дж.Келлі, маємо, що кожна людина використовує персональні конструкти у своєму житті для прогнозування майбутнього та визначеності подій. Під персональними конструктами мається на увазі те, що персональні конструкти – це мислення в поняттях. Персональний конструкт справді має виключно понятійну структуру.

Персональний конструкт не може самотійно існувати без предметної діяльності. Форма та зміст у нього виключно понятійні. Якщо людина немає абстрактного образу предмета, вона і міркувати буде виключно предметно, а не понятійно, вона не зможе абстрагувати своє мислення і вивести понятійний образ предмета, не зможе наділити його змістом, який є в персональному конструкті.

Також у даному розділі кваліфікаційної роботи було узагальнено ключові чинники будови персонального конструкту. (Завдання 3). Було виділено три чинника формування персонального конструкту, а саме: сприйняття соціально-культурної (знакової) інформації, у когнітивній переробці якої беруть участь процеси сприйняття, пам'яті, мови та мислення. Саме вони формують ті значення, які називаються персональними конструктами особистості. Мислення (аналіз і синтез) та створення пам'яттю інформації, оскільки інформація у пам'яті людини перебуває в завершальній стадії розвитку утворення понять, отже, це і є фінальним етапом формування персонального конструкту особистості. Завдяки інформації, яка зберігається у пам'яті людини, сама людина може самотійно відновлювати всі минулі події, власні стани і передбачати свою поведінку в майбутньому, а це напряду пов'язано з моделлю формуванням персонального конструкту.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО КОНСТРУКТА

2.1. Організація емпіричного дослідження

Згідно з метою, завданнями та гіпотезою даної кваліфікаційної роботи були підбрані п'ять методик:

Методика «Побудова штучних понять» Виготського-Сахарова. Дана методика є модифікацією методики «Побудова штучних понять» Н.Аха. Ця методика є центральною методикою нашого емпіричного дослідження, так як ми встановили, що персональний конструкт є поняттям. Методика допоможе нам дослідити власний процес формування персонального конструкта досліджуваного, тому що завдання методики розгорнуті повністю з першого етапу дослідження і залишаються незмінними протягом наступних етапів дослідження.

Методика «Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF» (Р.Кеттел) призначена для виміру індивідуально-психологічних особливостей особистості, і дає багатогранну інформацію про особистісні риси, які називаються конституційними факторами. Ця методика допоможе нам більш глибоко зрозуміти саму особистість, яка формує власні персональні конструкти та допоможе дослідити загальні питання процесу формування персонального конструкту. А саме, чи впливає на формування персонального конструкту з особистісної сторони наступні фактори, які досліджує дана методика:

- фактор В (низький інтелект (-) – високий інтелект (+));
- фактор М (практичність (-) – мрійливість (+));
- фактор Q1 (радикалізм (-) – консерватизм (+));
- фактор F2 (інтроверсія (-) – екстраверсія (+)).

Методика «Профіль мислення» (В.А. Ганзен, К.Б. Малишев, Л.В. Огинец) дозволяє визначити рівень розвитку кожного із чотирьох базових типів мислення: предметного, образного, знакового, символічного, а також креативність. Ця методика дозволить нам виявити особливості формування процесу формування персонального конструкту у людей з різним домінуючим типом мислення.

Методика «Соціальний інтелект» (Джо Гілфорд) спрямована на діагностику різних аспектів психічного феномену – соціального інтелекту, тобто здатності розуміти та прогнозувати поведінку людей у різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття та емоційні стани людини щодо невербальної та вербальної експресії. Ця методика допоможе нам дослідити ефективність використання людиною власних персональних конструктів.

Методика «Соціальні ситуації у фотографіях» допоможе дослідити які типи персонального конструкту (запобіжний, констеляторний або передбачаючий) використовуються досліджуваними для опису соціальних ситуацій.

Паспорт методики «Побудова штучних понять»

Параметри паспорта	Опис параметрів
Повна назва методики	Побудова штучних понять
Призначення методики	Сутність цієї методики полягає в тому, що вона досліджує розвиток та діяльність вищих психічних функцій за допомогою двох рядів стимулів, з яких кожен виконує різну роль по відношенню до поведінки досліджуваного.
Віковий діапазон	3 12+
Опис методики	Перед учасниками дослідження на особливій дошці, розділеній окремими полями, виставляються у строкатому порядку ряди фігур різного кольору,

	<p>форми, висоти і розмірів. Перед учасниками дослідження відкривається одна з цих фігур, на звороті якої учасники дослідження прочитують безглузде слово. Учасникам дослідження пропонується виставити на наступне поле дошки всі фігури, на яких, за його припущенням, написано те саме слово. Після кожної спроби учасників дослідження вирішити завдання, експериментатор, перевіряючи його, розкриває нову фігуру, яка має або тотожну назву з уже відкритою раніше, але відрізняється від неї іншими ознаками і схожа на інші ознаки, або позначена іншим знаком, знову схожим на раніше відкриту фігуру в одних ознаках і відрізняється від неї в інших.</p>
--	---

Фактори:

Фактор «Витрачений час». Цей фактор допоможе нам з'ясувати мінімальний та максимальний час формування персонального конструкту. А також ми з'ясуємо середній час формування персонального конструкту.

Фактор «Спосіб класифікувати фігуру». Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи залежать від провідного способу класифікування фігури особливості формування персонального конструкту.

Фактор «Кількість вірних відповідей». Цей фактор допоможе нам з'ясувати якість формування та діапазон застосування персонального конструкту.

Паспорт методики «Sixteen Personafly Factor Questionnaire 16PF»

Параметри паспорта	Опис параметрів
Повна назва методики	Sixteen Personafly Factor Questionnaire 16PF
Призначення методики	Призначений для виміру індивідуально-

	психологічних особливостей особистості
Віковий діапазон	З 16 років.
Опис методики	Стандартний багатофакторний опитувальник Р.Кеттла 16PF складається з 187 питань. Учасникам дослідження пропонують ввести до реєстраційного бланку один із варіантів відповіді на питання: «а», «в», «с».

Фактори:

Фактор В (інтелект). Експериментальні дані свідчать, що рівень інтелекту суттєво впливає на успішність у різних сферах діяльності. Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає рівень інтелекту на процес формування параметру «фокус застосування» персонального конструкту, так як від правильності сформованого персонального конструкту залежить не тільки його подальше застосування, а вміння його застосовувати в тих випадках коли його буде правильно застосувати. Дж.Келлі цей параметр називав «фокус застосування».

Фактор М (практичність/мрійливість). Експериментальні дослідження показали, що недостатня турбота про практичні справи – це не апатія, а результат високої напруженості внутрішнього життя і, можливо, суб'єктивності, які знижують значущість і привабливість зовнішніх цінностей. Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає фактор мислення практичність/мрійливість на формування параметру «діапазон застосування» персонального конструкту. Дж.Келлі цей параметр називав «діапазон застосування».

Фактор Q1 (консерватизм/радикалізм) Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає фактор мислення консерватизм/радикалізм на формування параметру персонального конструкту «проникність - непроникність». Дж. Келлі цей параметр називав «проникність - непроникність».

Фактор F2 (екстраверсія/інтроверсія). Цей фактор допоможе нам з'ясувати швидкість та час формування нового персонального конструкту. За теорією І.П. Павлова третя властивість нервової системи, а саме: рухливість (висока швидкість утворення нових умовних зв'язків) та інертність (низька швидкість утворення нових умовних зв'язків) можуть слугувати про те з якою швидкістю досліджувані утворюють нові умовні зв'язки.

Паспорт методики «Профіль мислення»

Параметри паспорта	Опис параметрів
Повна назва методики	Профіль мислення
Призначення методики	Методика дозволяє визначити рівень розвитку кожного із чотирьох базових типів мислення: предметного, образного, знакового, символічного, а також креативність. Ґрунтується на теоретичних положеннях Джерома Брунера.
Віковий діапазон	З 16 років.
Опис методики	У кожної людини переважає певний тип мислення. Цей опитувальник визначає цей тип мислення. учасникам дослідження пропонують ввести до реєстраційного бланку один із варіантів відповіді на питання: «так» або «ні». Методика містить 75 тверджень.

Фактори:

Фактор «Предметне мислення». Цей фактор допоможе нам з'ясувати яке місце предметне мислення займає у формуванні персонального конструкту.

Фактор «Символічне мислення». Цей фактор допоможе нам з'ясувати яке місце символічне мислення займає у формуванні персонального конструкту.

Фактор «Знакове мислення». Цей фактор допоможе нам з'ясувати яке місце знакове мислення займає у формуванні персонального конструкту.

Фактор «Образне мислення». Цей фактор допоможе нам з'ясувати яке місце образне мислення займає у формуванні персонального конструкту.

Фактор «Креативність» Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає рівень креативності на швидкість формування персонального конструкту.

Паспорт методики «Соціальний інтелект»

Параметри паспорта	Опис параметрів
Повна назва методики	Соціальний інтелект
Призначення методики	Методика спрямована на діагностику різних аспектів психічного феномену – соціального інтелекту, тобто здатності розуміти та прогнозувати поведінку людей у різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття та емоційні стани людини щодо невербальної та вербальної експресії.
Віковий діапазон	3 9 років.
Опис методики	Методика включає чотири субтести, з них три складені на невербальному стимульному матеріалі та один – на вербальному. Субтести діагностують чотири здібності у структурі соціального інтелекту: пізнання класів, систем, перетворень та результатів поведінки. В кожному субтесті від 12 до 15 завдань.

Фактори:

Фактор СВІ (пізнання результатів поведінки). Цей фактор допоможе нам з'ясувати якість формування персонального конструкту через здатність передбачати наслідки поведінки персонажів у певній ситуації, передбачити те, що станеться надалі.

Фактор СВС (пізнання класів поведінки). Цей фактор допоможе нам з'ясувати якість формування персонального конструкту через здатність до логічного узагальнення, виділення загальних суттєвих ознак у різних невербальних реакціях людини.

Фактор СВТ (пізнання перетворень поведінки). Цей фактор допоможе нам з'ясувати якість формування персонального конструкту через здатність розуміти зміну значення подібних вербальних реакцій людини в залежності від контексту ситуації, що викликала їх.

Фактор CBS (пізнання систем поведінки). Цей фактор допоможе нам з'ясувати якість формування персонального конструкту через здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях.

Фактор (IQ в цілому). Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає рівень соціального інтелекту на якість формування персонального конструкту та як соціальний інтелект впливає на формування параметру «Фокус застосування» загалом.

Паспорт методики «Соціальні ситуації у фотографіях»

Параметри паспорта	Опис параметрів
Повна назва методики	Соціальні ситуації у фотографіях
Призначення методики	Методика допоможе дослідити які типи персонального конструкту, а саме: запобіжний, констеляторний або передбачаючий використовуються учасниками дослідження для опису соціальних ситуацій.
Віковий діапазон	З 16 років.
Опис методики	Учасникам дослідження пропонується розглянути 5 різних фотографій, на яких зображені певні типові соціальні ситуації і пропонується відповісти на

	запитання: «Що відбувається на фотографії?» та скласти якомога більше варіантів розвитку зображених подій.
--	--

Фактори:

Фактор «Запобіжний тип». Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає кількість застосування запобіжного типу персонального конструкту на складність формування персонального конструкту.

Фактор «Констеляторний тип». Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає кількість застосування констеляторного типу персонального конструкту на складність формування персонального конструкту.

Фактор «Передбачаючий тип». Цей фактор допоможе нам з'ясувати чи впливає кількість застосування передбачаючого типу персонального конструкту на складність формування персонального конструкту.

2.2. Обґрунтування методик дослідження

Методики для емпіричного дослідження підібрані згідно із положеннями про персональний конструкт теорії Дж.Келлі, а саме:

- 1) персональний конструкт має понятійну систему;
- 2) здатність прогнозування поведінки іншої людини;
- 3) формування визначеності для формування майбутнього;
- 4) використання персонального конструкту може бути різним і залежить від особливостей особистості.

Методика «Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF» дозволила виявити рівні наступних факторів:

фактор В (низький інтелект (-) – високий інтелект (+));

фактор М (практичність (-) – мрійливість (+));

фактор Q1 (радикалізм (-) – консерватизм (+));

фактор F2 (інтроверсія (-) – екстраверсія (+)).

Методика «Профіль мислення» дозволила виявити: особливості процесу формування персонального конструкта у людей з різним домінуючим типом мислення.

Методика «Соціальний інтелект» дозволила виявити ефективність використання людиною персонального конструкта.

Методика «Побудова штучних понять» дозволила виявити процес формування персонального конструкта.

Методика «Соціальні ситуації у фотографіях» дозволила виявити які типи персональних конструктів використовуються досліджуваними для опису соціальних ситуацій.

2.3. Учасники емпіричного дослідження

У дослідженні за методиками «Побудова штучних понять», «Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF», «Профіль мислення», «Соціальний інтелект» та «Соціальні ситуації у фотографіях» прийняло участь 60 учасників досліджування, з них 30 учасників досліджування жіночої статі та 30 – чоловічої статі. За статусом «студент» було 37 учасників досліджування. За статусом «працівник» 23 учасників досліджування.

Результати дослідження за вказаними вище методиками та опитувальником надані у таблицях 2.3, 2.3.1; 2.4, 2.4.1; 2.5, 2.5.1; 2.6, 2.6.1; 2.7, 2.7.1.

Таблиця 2.1

Загальна кількість учасників дослідження за статусом та статтю

Стать	Студент	Працівник	Загальна кількість учасників дослідження за статусом та статтю

Жіноча	18	12	30
Чоловіча	19	11	30
Загальна кількість учасників дослідження за статусом та статтю	37	23	60

Рисунок 2.1 - Питома вага учасників дослідження за статтю

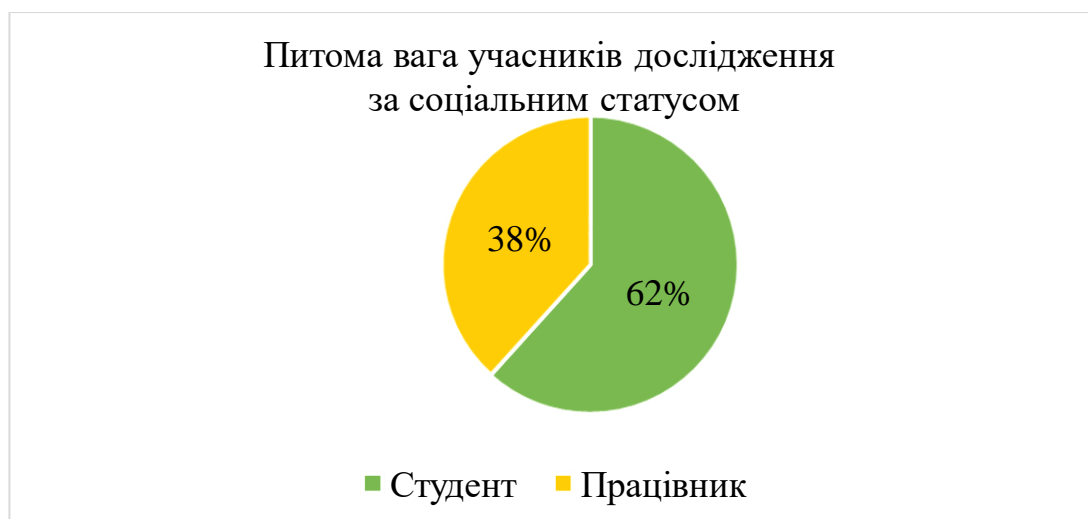

Рисунок 2.2 - Питома вага учасників дослідження за соціальним статусом.

Таблиця 2.2

Загальна кількість учасників дослідження за віком

Градація віку учасників досліджування	18-29	30-59+	Загальна кількість учасників досліджування за віком
Жінки	25	5	30
Чоловіки	15	15	30
Загальна кількість учасників досліджування за віком	40	20	60

Рисунок 2.3 - Питома вага учасників дослідження за віком.

2.4. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

2.4.1. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF»

Для нашого дослідження ми обрали за основу групу інтелектуальних властивостей. У цю групу входять наступні первинні фактори: В, М, Q1. А також ми обрали вторинний фактор F2 для більш детального огляду. Саме це може впливати на формування персонального конструкту. Зазначимо, що у факторі F2 ми обрали наступні типологічні особливості: сильна нервова система, врівноваженість/неврівноваженість та рухомість/інертність, що класифікується з певним типом темпераменту, а саме: холерик, сангвінік, флегматик відповідно.

Таблиця 2.3

Загальна кількість учасників дослідження за методикою
«Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF»

№	1	2	3	4
Фактори	В	М	Q1	F2
Загальна кількість високих середніх та низьких значень	14 В 32 С 14 Н	7 В 46 С 7 Н	53 В 7 С	30 Інтровертів 30 Екстравертів
Загальна кількість учасників досліджування	60	60	60	60

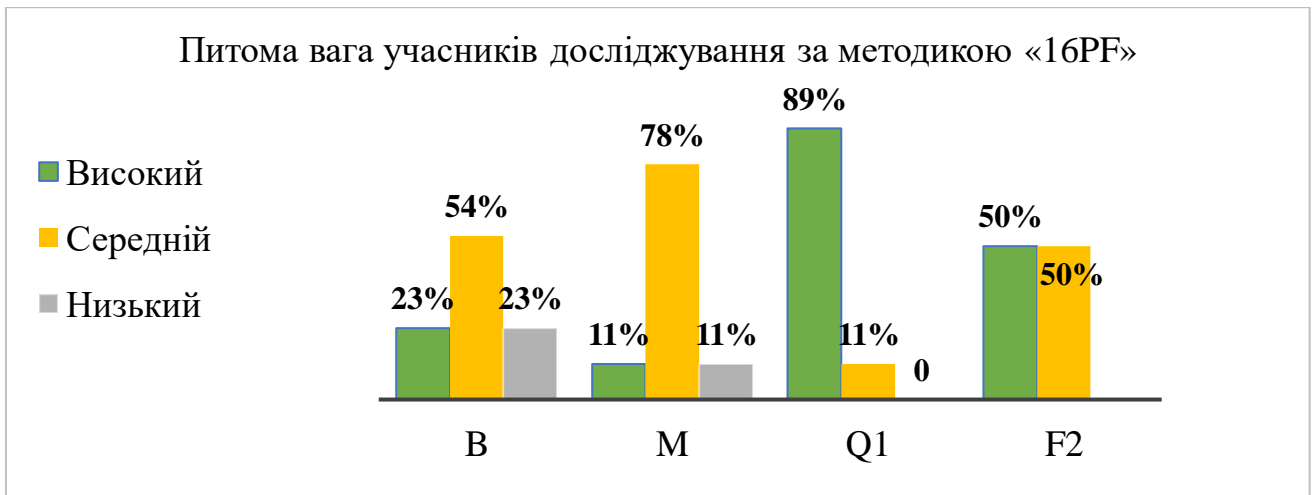

Рисунок 2.4 - Питома вага учасників дослідження за методикою «16PF»

За результатами методики «Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF» ми виявили, що за фактором В (низький інтелект (-) – високий інтелект (+)) 13% учасників дослідження мають високе значення фактора, 54% учасників дослідження мають середнє значення фактора, 23% учасників дослідження мають низьке значення фактора. Це свідчить про те, що для більшості учасників дослідження характерно: більш інтелектуально розвиненість, абстрактне мислення, мають високу здатність до навчання, мають досить високий рівень загальної культури, особливо вербальної.

За фактором М (практичність (-) – мрійливість (+)) 11% учасників дослідження мають високе значення фактора, 78% учасників дослідження мають середнє значення фактора, 11% учасників дослідження мають низьке значення фактора. Це свідчить про те, що для більшості учасників дослідження характерно: багата уява, поглиненість своїми ідеями, внутрішніми ілюзіями («витає у хмарах»), легкість відмовитися від практичних суджень, вміння оперувати абстрактними поняттями, орієнтованість на свій внутрішній світ; мрійливість.

За фактором Q1 (радикалізм (-) – консерватизм (+)) 89% учасників дослідження мають високе значення фактора, 11% учасників дослідження мають середнє значення фактора та 0% учасників дослідження мають низьке значення фактора. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження

поглиненні інтелектуальними проблемами, мають сумніви щодо різних фундаментальних питань. Вони скептичні і намагаються вникнути у сутність старих та нових ідей. Вони часто краще поінформовані, менш схильні до моралізації, більше – до експерименту в житті, терпимі до невідповідностей та змін.

За фактором F2 (інтроверсія (-) – екстраверсія (+)) 50% учасників досліджування виявили властивості екстраверсії, тобто вони переважно за типом темпераменту є екстраверти, а 50% учасників досліджування виявили властивості інтроверсії, тобто вони переважно за типом темпераменту є інтроверти (флегматики). Для інтровертованих учасників дослідження характерно: схильність до «сухості», самозадоволення, «замороженість» міжособистісних контактів. Це може бути сприятливим у роботі, що вимагає точності. Для екстравертованих учасників дослідження характерно: соціальна контактність, незагальмованість, успішність встановлення міжособистісних зв'язків. Це може бути дуже сприятливим моментом у ситуаціях, які потребують темпераменту такого типу. Цю межу слід вважати завжди сприятливим прогнозом у діяльності, наприклад у навчанні.

За сумою інтелектуальних здібностей ($\Sigma = V + M + Q1$) виходять наступні результати: 74/180 бали за високим показником, у відсотковому значенні це 41%; 85/180 балів за середнім показником, у відсотковому значенні це 47%; 21/180 бал за низьким показником, у відсотковому значенні це 12%. У учасників дослідження превалює середній показник, це засвідчує можливість досягнення успіху у вирішенні нескладних абстрактних проблем. Найбільша успішність у них досягається у вирішенні практичних завдань. Ці люди здатні до творчості, детальної розробки ідей, висунутих іншими, а також схильні швидко орієнтуватись в проблемних ситуаціях, але не мають вміння прораховувати варіанти рішення. У зв'язку з цим обране рішення не завжди буває оптимальним. Нові ідеї та способи рішень використовують виважено, лише після всебічної оцінки та оцінки наслідків.

Таблиця 2.3.1

Кількість учасників дослідження за статтю, соціальним статусом та віковою категорією за методикою «Sixteen Personafility Factor Questionnaire 16PF»

Фактор	Стать		Соціальний статус		Вікова категорія		
	Чоловіча	Жіноча	Студент	Працівник	18-29	30-59+	
В	В	10	4	11	7	20	10
	С	7	25	16	10	10	4
	Н	13	1	10	6	10	6
М	В	2	5	10	8	17	9
	С	22	24	21	7	16	7
	Н	6	1	6	8	7	4
Q1	В	26	27	32	21	38	14
	С	4	3	5	2	2	6
F2	Ін	15	15	14	16	20	10
	Ек	15	15	23	7	20	10
Загальна кількість учасників дослідження		30	30	37	23	40	20

У результаті емпіричного дослідження за факторами В, М, Q1, F2 методики «Sixteen Personafility Factor Questionnaire 16PF» можна співвіднести наступні результати по трьом ключовим факторам учасників дослідження: «Стать», «Соціальний статус» та «Вікова категорія».

Таким чином, за фактором «Стать» та фактором В у чоловіків превалюють або високі результати, або низькі результати, у жінок превалюють середні результати. За фактором М у чоловіків і у жінок превалюють середні результати. За фактором Q1 у чоловіків і у жінок превалюють середні результати. За фактором F2 у нашому емпіричному дослідженні приймає рівна кількість інтровертів та екстравертів.

Таким чином, за фактором «Соціальний статус» учасників дослідження та фактором В у студентів і у працівників превалюють середні результати. За фактором М у студентів превалюють середні результати, працівники мають середні показники за всіма результатами. За фактором Q1 у студентів і у працівників превалюють високі результати. За фактором F2 екстраверти превалюють серед студентів, а інтроверти превалюють серед працівників.

Таким чином, за фактором «Вікова категорія» та фактором В у 18-29-річних превалюють високі результати, у 30-59+-річних превалюють високі результати. За фактором М у 18-29-річних превалюють як високі та і середні результати, 30-59+-річні мають середні показники за всіма результатами. За фактором Q1 у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють високі результати.

Отже, можемо зробити наступні висновки:

Було виявлено, що рівень достатнього інтелекту учасників дослідження не впливає на якість формування персонального конструкту та не є пов'язаний з часом формування персонального конструкту. Не зважаючи на рівень інтелекту усі учасники дослідження створили нові персональні конструкти. Для того, щоб зрозуміти чи є фактор В дійсно впливаючим фактором для формування персональних конструктів особистості необхідно провести дослідження, учасниками якого будуть особи з розумовою відсталістю.

Фактор М показав позитивну кореляцію з діапазоном застосування конструкту. Учасники дослідження, які показали середні результати за фактором М, виявили тенденцію до практичного та мрійливого опису методики «Соціальні ситуації у фотографіях» та показали високі результати за типами персонального конструкту запобіжний і передбачаючий відповідно. Отже, можна стверджувати про те, що фактор М є фундаментальним фактором для формування параметру «Діапазону застосування» персонального конструкту.

Фактор Q1 впливає на схильність учасників дослідження не використовувати нові персональні конструкти, якщо вони не пройшли у них

дуже ретельний особистісний та емпіричний відбір. У зв'язку з тим, що учасників дослідження, які б показали низький рівень за фактором Q1 не було у дослідженні, то стверджувати, що фактор Q1 може бути фундаментальним фактором, який формує параметр «проникність - непроникність», не можливо. Однозначно можна сказати, що високі та середні показники за фактором Q1, які виявили учасники дослідження, слугують формуванню проникності.

Фактор F2 не можна віднести до фундаментального чинника, який впливає на формування персонального конструкту, тому що всі учасники дослідження, маючи різні типи темпераменту, утворили нові персональні конструкти, але за різний час. Тобто фактор F2 є фактором, від якого залежить виключно витрачений час проходження методики «Побудова штучних понять». За теорією І.П. Павлова третя властивість нервової системи, а саме: рухливість (висока швидкість утворення нових умовних зв'язків) та інертність (низька швидкість утворення нових умовних зв'язків) можуть слугувати про те з якою швидкістю учасники дослідження утворюють нові умовні зв'язки. Під час емпіричного дослідження учасники дослідження показали позитивну кореляцію між темпераментними особливостями та часом виконання завдання методики «Побудова штучних понять».

Таким чином, за сумою групи інтелектуальних здібностей ($\Sigma = V + M + Q1$) можна стверджувати, що сума інтелектуальних здібностей особистості може бути фундаментальним показником для формування персонального конструкту.

2.4.2. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Профіль мислення»

Ми називаємо людину розумною твариною, і представники традиційного інтелектуалізму завжди з особливою завзятістю підкреслювали

той факт, що тварини зовсім позбавлені розуму. Тим не менше, зовсім не так легко визначити, що таке розум і чим відрізняється своєрідний розумовий процес, званий мисленням, від ряду думок, який може вести до таких же результатів, як і мислення.

Більшість розумових процесів, що складається з ланцюга образів, коли один викликає інший, представляє щось аналогічне довільної зміни образів у мріях, який, мабуть, мають вищі тварини. Але такий спосіб мислення веде до розумних висновків, як теоретичним, і практичним. Зв'язок між термінами при такому процесі думки виражається або в суміжності, або в подібності, і при поєднанні обох пологів цього зв'язку наше мислення може бути дуже безладним. Взагалі кажучи, при такому мимовільному мисленні терміни, що поєднуються між собою, є конкретними емпіричними образами, а не абстракціями. Сонячний захід сонця може викликати в нас образ корабельної палуби, з якою ми бачили його минулого літа, супутників по подорожі, прибуття в порт і т.д., і той же образ заходу сонця може навести нас на думку про сонячні міфи, про похоронні багаття Геркулеса і Гектора, про Гомера, про те, чи він умів писати, про грецьку абетку і т.д. [12]

Таблиця 2.4

Загальна кількість учасників дослідження
за методикою «Профіль мислення»

№	1	2	3	4	5
Тип	Предметне	Символічне	Знакове	Образне	Креативність
Загальна кількість високого значення	36	25	51	43	43
Загальна кількість учасників	60	60	60	60	60

досліджування					
---------------	--	--	--	--	--

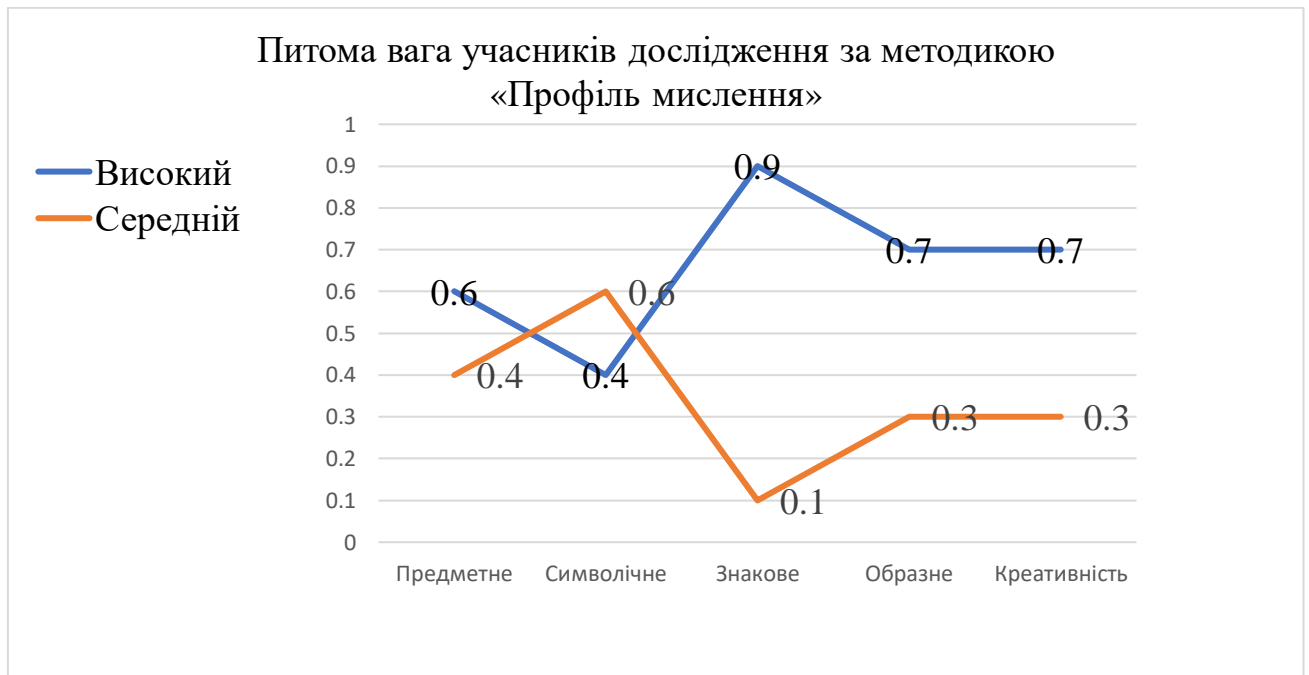

Рисунок 2.5 - Питома вага учасників дослідження за методикою «Профіль мислення»

За результатами методики «Профіль мислення» ми виявили, що 60% учасників дослідження мають предметне мислення, 42% учасників дослідження мають символічне мислення, 85% учасників дослідження мають знакове мислення, 72% учасників дослідження мають образне мислення, 72% учасників дослідження мають високе значення за шкалою «Креативність». Це свідчить про те, що у більшості учасників досліджування превалює саме знакове мислення, образне мислення та креативність. Це свідчить про те, що у учасників дослідження перетворення інформації здійснюється за допомогою понять, суджень, висновків, знаки об'єднуються у більші одиниці за правилами єдиної граматики, розумові операції виробляються без опори на реальний предмет, результатом є думка у формі поняття або висловлювання, що фіксує суттєві відносини між предметами, що позначаються. Також існує додатковий компонент перетворення інформації у учасників дослідження, а

саме: перетворення інформації здійснюється за допомогою дій із образами. Образи витягуються безпосередньо з пам'яті або відтворюються уявою, тому вони відокремлені від предмета у просторі та часі. Немає фізичних обмежень перетворення. У ході вирішення розумових завдань відповідні образи подумки перетворюються так, що в результаті маніпулювання ними людина може знайти рішення завдання, що його цікавить. Розумові операції можна здійснювати послідовно та одночасно. Результатом є думка, втілена у новому образі.

Високі показники учасників дослідження за шкалою «Креативність» говорять про перевагу у них творчого підходу до справи. Креативна людина – це творча людина, яка схильна до нестандартних способів вирішення завдань і здатна до оригінальних та нестандартних дій, відкриття нового, створення унікальних продуктів.

Таблиця 2.4.1

Кількість учасників дослідження за статтю, соціальним статусом та віковою категорією за методикою «Профіль мислення»

Мислення	Стать		Соціальний статус		Вікова категорія		
	Чоловіча	Жіноча	Студент	Працівник	18-29	30-59+	
Предметне	В	22	14	14	22	28	8
	С	8	16	23	1	12	12
Символічне	В	7	18	19	6	24	1
	С	23	12	18	17	16	19
Знакове	В	25	26	33	18	38	13
	С	5	4	4	5	2	7
Образне	В	22	21	33	10	33	10
	С	8	9	4	13	7	10
Креативність	В	16	27	26	17	28	15
	С	14	3	11	6	12	5
Загальна кількість учасників дослідження		30	30	37	23	40	20

За результатами емпіричного дослідження за факторами предметне, символічне, знакове, образне мислення та креативність методики «Профіль мислення» можна співвіднести наступні показники по трьом ключовим факторам дослідження: «Стать», «Соціальний статус» та «Вікова категорія».

Таким чином, за фактором «Стать» учасників дослідження та фактором «Предметне мислення» у чоловіків превалюють високі результати, а у жінок превалюють середні результати. За фактором «Символічне мислення» у чоловіків превалюють середні результати, а у жінок превалюють високі результати. За фактором «Знакове мислення» у чоловіків і у жінок превалюють високі результати. За фактором «Образне мислення» у чоловіків і у жінок превалюють високі результати. За фактором «Креативність» чоловіки мають середні показники за всіма результатами, а у жінок превалюють високі результати.

Таким чином, за фактором «Соціальний статус» учасників дослідження та фактором «Предметне мислення» у студентів превалюють середні результати, у працівників превалюють високі результати. За фактором «Символічне мислення» студенти мають середні показники за всіма результатами, у працівників превалюють середні результати. За фактором «Знакове мислення» у студентів і у працівників превалюють високі результати. За фактором «Образне мислення» у студентів і у працівників превалюють високі результати. За фактором «Креативність» у студентів і у працівників превалюють високі результати.

Таким чином, за фактором «Вікова категорія» учасників дослідження та фактором «Предметне мислення» у 18-29-річних превалюють високі результати, у 30-59+-річних превалюють середні результати. За фактором «Символічне мислення» у 18-29-річних превалюють високі результати, у 30-59+-річних превалюють середні результати. За фактором «Знакове мислення» у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють високі результати. За фактором «Образне мислення» у 18-29-річних превалюють високі результати, у 30-59+-річних однакова кількість високих і середніх результатів. За фактором

«Креативність» у 18-29-річних і у 30-59+річних превалюють високі результати.

Отже, можемо зробити наступні висновки:

За профілем мислення «Предметне» та «Символічне» було отримано певну позитивну кореляцію між цими типами мислення та формуванням персонального конструкта. Вважаємо, що предметне та символічне мислення займають одні з останніх місць у формуванні персонального конструкта. За профілем мислення «Знакове» та «Образне», а також за фактором «Креативність» було отримано позитивні кореляції між цими типами мислення та формуванням персонального конструкта. Тому вважаємо, що знакове і образне мислення та креативність займають лідируючі місця у формуванні персонального конструкта, відповідно до згадування.

Також є 9 (15%) учасників дослідження, які не виявили високого значення за шкалою «Знакове мислення», але змогли вірно сформувати нові персональні конструкти. Вважаємо, що це каже про те, що, або інші типи мислення взяли на себе функцію формування персонального конструкта, або те, що ці учасники дослідження не дійшли третього ступеню формування поняття, поняття у власному сенсі, а залишились на другому ступені п'ятого типу, а саме – псевдопоняття.

2.4.3. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Побудова штучних понять»

В експериментальних дослідженнях понятійного мислення, його функціонального розвитку важливе місце посідають методики освіти штучних понять. Класичним зразком таких методик є "методика подвійної стимуляції", розроблена і наприкінці 20-х років під керівництвом Л.С. Виготського його учнем Л.С. Сахаровим з урахуванням методичних прийомів, запропонованих у вюрцбурзькій школі. Розглянемо зміст, умови

проведення, дослідницькі цілі та можливості методики Виготського – Сахарова.

Перші методи психологічного вивчення понять були спрямовані на встановлення у суб'єкта їхньої наявності та вміння оперувати ними. Такі, відповідно, методи визначення та порівняння понять у вюрцбурзькій школі психології мислення Принципово новий крок, який відкрив шлях до дослідження процесу розвитку понять, зробив представник цієї школи Н. Ах. Він запропонував моделювати цей процес в експерименті, використовуючи штучний (тобто незнайомий суб'єкту) стимульний матеріал. [13]

Таблиця 2.5

Загальна кількість учасників дослідження за методикою
«Побудова штучних понять»

Час витрачений на виконання завдання	1-8 хвилин	9-16 хвилин	17-25 хвилин	Загальна кількість учасників досліджування
Загальна кількість учасників дослідження, які впорались із завданням	12	24	24	60

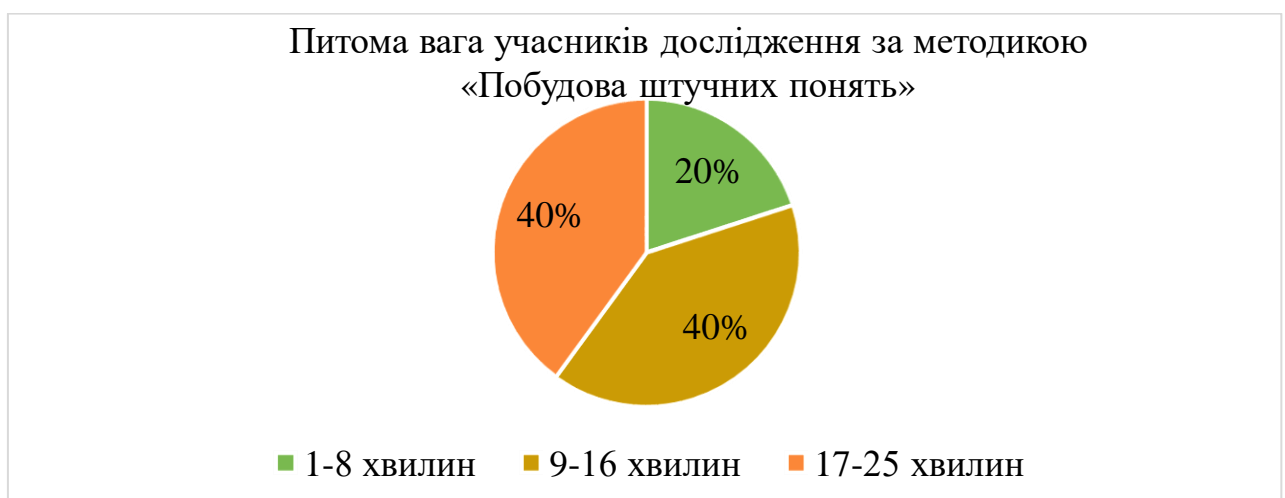

Рисунок 2.6 - Питома вага учасників дослідження за методикою «Побудова штучних понять»

За результатами методики «Побудова штучних понять» ми виявили, що 20% учасників дослідження впорались із завданням у проміжку часу з 1-8 хвилин, 40% учасників дослідження впорались із завданням у проміжку часу з 9-16 хвилин, 40% учасників дослідження впорались із завданням у проміжку часу з 17-25 хвилин.

Таблиця 2.5.1

Загальна кількість учасників дослідження за методикою
«Побудова штучних понять»

Спосіб класифікувати фігуру	Форма+ розмір	Форма+ колір	Висота+ колір	Форма+ висота
Загальна кількість класифікувати фігуру	20	24	8	8

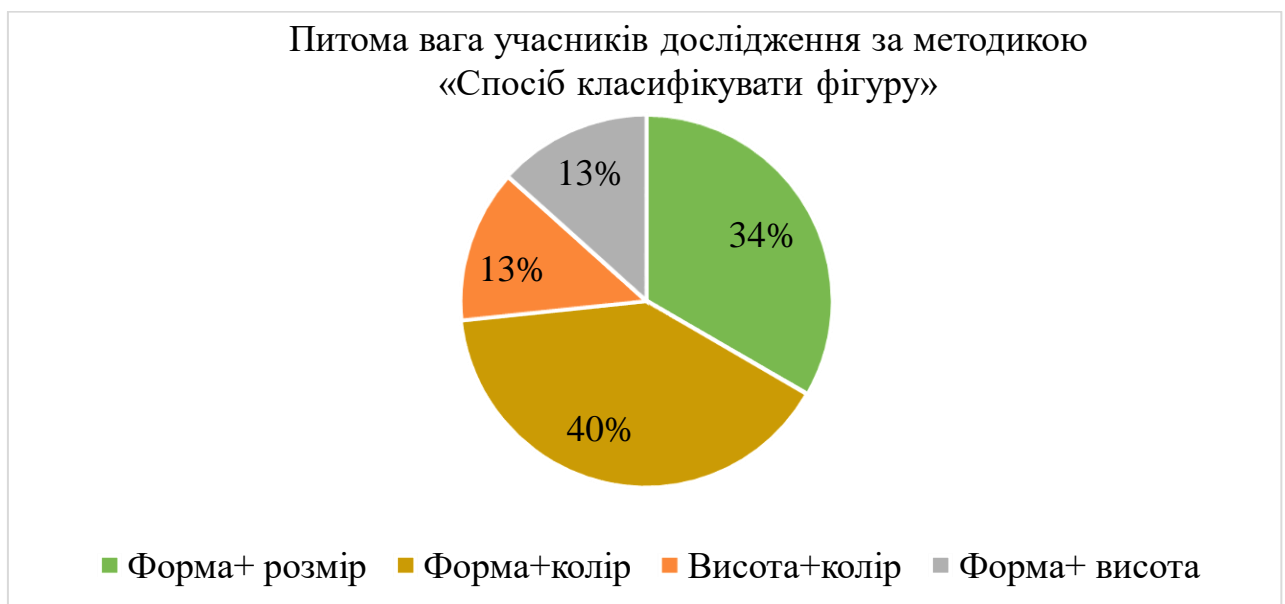

Рисунок 2.6.1 - Питома вага учасників дослідження за методикою
«Спосіб класифікувати фігуру».

За результатами методики «Побудова штучних понять» ми виявили, що 40% учасників дослідження використовують спосіб класифікувати фігуру за форма+колір, 34% учасників дослідження використовують спосіб класифікувати фігуру за форма+розмір, 13% учасників дослідження

використовують спосіб класифікувати фігуру за висота+колір та форма+висота.

Таблиця 2.5.2

Загальна кількість учасників дослідження за методикою
«Побудова штучних понять»

Кількість вірних відповідей	Перший малюнок	Другий малюнок	Третій малюнок	Четвертий малюнок
Загальна кількість правильних відповідей	45	35	50	30

Рисунок 2.6.2 - Питома вага учасників дослідження за методикою
«Кількість вірних відповідей».

За результатами методики «Побудова штучних понять» ми виявили, що 31% учасників дослідження дали правильну відповідь на перший малюнок, 28% учасників дослідження дали правильну відповідь на другий малюнок, 22% учасників дослідження дали правильну відповідь на третій малюнок, 19% учасників дослідження дали правильну відповідь на четвертий малюнок.

Таблиця 2.5.3

Кількість учасників дослідження за статтю, соціальним статусом та віковою категорією за методикою «Побудова штучних понять»

Фактор	Стать		Соціальний статус		Вікова категорія		
	Чоловіча	Жіноча	Студент	Працівник	18-29	30-59+	
Витрачений час	1-8	3	9	10	2	10	2
	9-16	13	11	14	10	20	4
	17-25	14	10	13	11	10	14
Спосіб класифікувати фігуру	Форма+ розмір	9	11	12	8	17	3
	Форма+ колір	15	9	16	8	20	4
	Висота+ колір	3	5	4	4	2	6
	Форма+ висота	3	5	5	3	1	7
Кількість вірних відповідей	Перший малюнок	19	26	27	18	27	18
	Другий малюнок	14	21	30	5	15	15
	Третій малюнок	25	25	30	20	35	15
	Четвертий малюнок	20	10	15	15	14	16
Загальна кількість учасників дослідження		30	30	37	23	40	20

У результаті емпіричного дослідження за факторами «Витрачений час», «Спосіб класифікувати фігуру» та «Кількість вірних відповідей» методики «Побудова штучних понять» можна співвіднести наступні результати по трьом ключовим факторам учасників дослідження: «Стать», «Соціальний статус» та «Вікова категорія».

Таким чином, за фактором «Стать» та фактором «Витрачений час» у чоловіків складають 9-16 хвилин та 17-25 хвилин, жінки мають середні показники за всіма часовими показниками. За фактором «Спосіб класифікувати фігуру» у чоловіків превалюють форма+колір, у жінок превалюють форма+розмір. За фактором «Кількість вірних відповідей» чоловіки дали більше всього правильних відповідей на третій малюнок – 25 правильних відповідей, жінки дали більше всього правильних відповідей на перший та третій малюнок – 26,25 правильних відповідей відповідно.

Таким чином, за фактором «Соціальний статус» та фактором «Витрачений час» студенти мають середні показники за всіма часовими показниками, у працівників превалюють 9-16 хвилин та 17-25 хвилин. За фактором «Спосіб класифікувати фігуру» у студентів превалюють форма+колір, у працівників превалюють і форма+розмір і форма+колір. За фактором «Кількість вірних відповідей» студенти дали більше всього правильних відповідей на другий та третій малюнок = по 30 правильних відповідей, працівники дали більше всього правильних відповідей на третій малюнок = 20 правильних відповідей.

Таким чином, за фактором «Вікова категорія» та фактором «Витрачений час» у 18-29-річних складають 9-16 хвилин, у 30-59+-річних складають 17-25 хвилин. За фактором «Спосіб класифікувати фігуру» у 18-29-річних превалюють і форма+розмір і форма+колір, у 30-59+-річних не встановлено превалюючий фактор. За фактором «Кількість вірних відповідей» 18-29-річні дали більше всього правильних відповідей на перший та третій малюнок = 27, 35 правильних відповідей відповідно, 30-59+-річні дали майже однакову кількість вірних відповідей на всі чотири малюнка = 18,15,15,16 правильних відповідей відповідно.

Отже, можемо зробити наступні висновки:

За фактором «Витрачений час» було виявлено, що для формування нового персонального конструкту в середньому потрібно 14 хвилин. Мінімальний час, який був витрачений одним із учасників дослідження для

формування персонального конструкту, склав 6 хвилин, максимальний час – 25 хвилин.

За фактором «Спосіб класифікувати фігуру» є кореляція між провідним способом класифікувати фігури та особливостями формування персонального конструкту. Це виявлено згідно надання учасниками дослідження вірних відповідей щодо малюнків.

За фактором «Кількість вірних відповідей» виявлено, що кількість вірних відповідей є одним із факторів якості формування персонального конструкту. Вважаємо, що від високої кількості правильних відповідей не залежить діапазон застосування персонального конструкту. Учасникам дослідження пропонувались неіснуючі тварини для надання відповідей.

Відомо, що багато систем мають нескінченну пам'ять у тому сенсі, що до стану системи в даний момент ми можемо відновлювати всі минулі її стани і передбачати її поведінку в майбутньому. Зазначимо, що об'єкт, який зафіксував або генерує ту чи іншу інформацію, є її носієм, тобто інформація може існувати лише у зафіксованому вигляді. В основі поняття інформації та інформаційної взаємодії лежить сигнал. Цей сигнал (за психологічною термінологією – зовнішнє роздратування) може мати будь-який – живий, віртуальний або неживий, – джерело, зовсім не еквівалентне тому, що ми представляємо як інформацію. Сигнал-роздратування в пам'яті суб'єкта, – перетворюється на відчуття, що призводить до певного інформаційного рішення суб'єкта, який приймає сигнал і формує відповідну реакцію на цей сигнал.[10]

2.4.4. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Соціальний інтелект»

Зазначимо поняття «Соціальний інтелект». Соціальний інтелект є системою інтелектуальних здібностей, визначальних адекватність розуміння поведінки людей. На думку авторів методики «Соціальний інтелект»

здібності, які відбиваються лише на рівні композитної оцінки, ймовірно, перекривають собою традиційні поняття соціальної чутливості, емпатії, сприйняття іншого й те, що можна назвати соціальною інтуїцією. Виконуючи регулюючу функцію у міжособистісному спілкуванні, соціальний інтелект забезпечує соціальну адаптацію особистості, «гладкість у відносинах із людьми».

Рівень розвитку соціального інтелекту більшою мірою визначає успішність адаптації, ніж рівень розвитку загального інтелекту. Люди з високим соціальним інтелектом зазвичай легко вживаються у колективі, сприяють підтримці оптимального психологічного клімату, виявляють більше інтересу, кмітливості та винахідливості у роботі.

Очевидно, що соціальний інтелект є професійно важливою якістю для професій типу «людина – людина» та дозволяє прогнозувати успішність діяльності педагогів, психологів, психотерапевтів, журналістів, менеджерів, юристів, слідчих, лікарів, політиків, бізнесменів тощо.

Таблиця 2.6

Загальна кількість учасників дослідження
за методикою «Соціальний інтелект»

№	1	2	3	4	5
Фактор	(СВІ)	(СВС)	(СВТ)	(СВС)	IQ в цілому
Загальна кількість низьких, середніх та високих значень	53 В 7 С	7 В 46 С 7 Н	14 В 39 С 7 Н	14 В 32 С 14 Н	7 В 53 С
Загальна кількість учасників дослідження	60	60	60	60	60

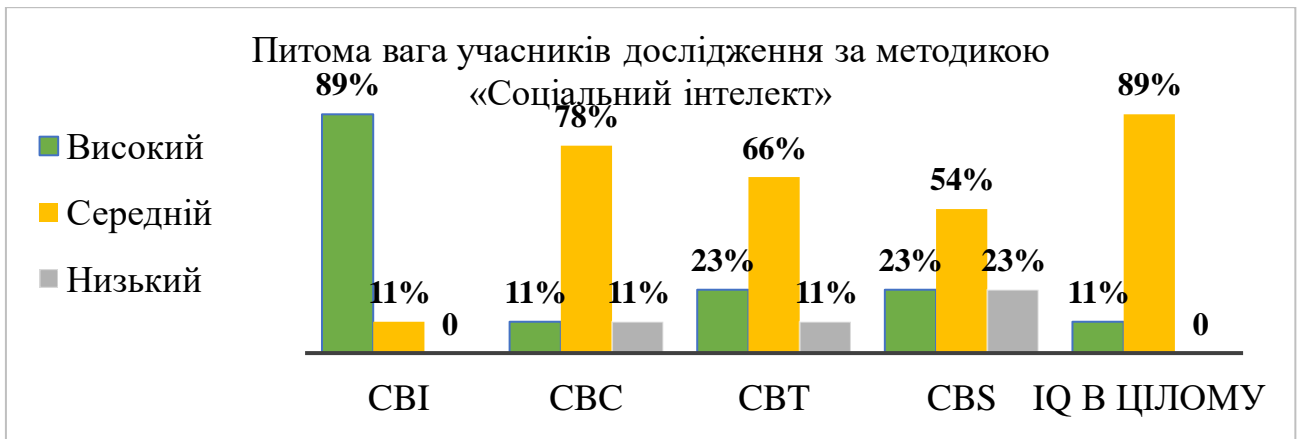

Рисунок 2.7 - Питома вага учасників дослідження за методикою «Соціальний інтелект»

За результатами методики «Соціальний інтелект» ми виявили, що за фактором СВІ 89% учасників дослідження мають високе значення фактора, 11% учасників дослідження мають середнє значення фактора. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження здатні передбачати наслідки поведінки людини, здатні передбачати вчинки людей на основі аналізу реальних ситуацій спілкування (сімейного, ділового, дружнього), передбачати події, ґрунтуючись на розумінні почуттів, думок, намірів учасників комунікації.

За фактором СВС 11% учасників дослідження мають високе значення фактора, 78% учасників дослідження мають середнє значення фактора, 11% учасників дослідження мають низьке значення фактора. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження має середнє значення фактора, а це засвідчує про те, що учасники дослідження здатні більш правильно оцінювати стани, почуття, наміри людей щодо їх невербальних проявів: міміки, поз, жестів.

За фактором СВТ 23% учасників дослідження мають високе значення фактора, 66% учасників дослідження мають середнє значення фактора, 11% учасників дослідження мають низьке значення фактора. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження має середнє значення фактора, а це засвідчує про те, що учасники дослідження здатні мати більш чутливість до

характеру і відтінків людських взаємин, що допомагає їм швидко і правильно розуміти те, що люди говорять один одному (мовленнєву експресію) у контексті певної ситуації, певних взаємин. Такі люди здатні знаходити відповідний тон спілкування з різними співрозмовниками у різних ситуаціях та мають великий репертуар рольової поведінки (проявляють рольову пластичність).

За фактором CBS 23% учасників дослідження мають високе значення фактора, 54% учасників дослідження мають середнє значення фактора, 23% учасників дослідження мають низьке значення фактора. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження має середнє значення фактора, а це засвідчує про те, що учасники дослідження здатні здебільшого аналізувати складні ситуації взаємодії людей, розуміють логіку їхнього розвитку, відчують зміну сенсу ситуації під час включення до комунікації різних учасників. Шляхом логічних висновків вони можуть добудувувати невідомі, які бракують ланки в ланцюзі цих взаємодій, передбачати, як людина поведеться надалі, знаходити причини певної поведінки.

За фактором IQ в цілому 11% учасників дослідження мають високе значення фактора, 89% учасників дослідження мають середнє значення фактора. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження має середнє значення фактора, а це засвідчує про те, що учасники дослідження здатні отримувати більше інформації про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі та точні судження про людей, успішно прогнозувати їх реакції у заданих обставинах, виявляти далекоглядність у відносинах з іншими, що сприяє їхній успішній соціальній адаптації, ніж у досліджених, які мають низький рівень соціального інтелекту.

Таблиця 2.6.1

Кількість учасників дослідження за статтю, соціальним статусом та віковою категорією за методикою «Соціальний інтелект»

Фактор	Стать		Соціальний статус		Вікова категорія		
	Чоловіча	Жіноча	Студент	Працівник	18-29	30-59+	
СВІ	В	30	23	33	20	34	19
	С	0	7	4	3	6	1
СВС	В	3	4	6	1	4	3
	С	20	26	27	19	34	12
	Н	7	0	4	3	2	5
СВТ	В	8	6	7	7	11	3
	С	18	21	27	12	24	15
	Н	4	3	3	4	5	2
СBS	В	7	7	6	8	9	5
	С	17	15	19	13	24	8
	Н	6	8	12	2	7	7
IQ	В	3	4	5	2	6	1
	С	27	26	32	21	34	19
Загальна кількість учасників дослідження		30	30	37	23	40	20

У результаті емпіричного дослідження за факторами СВІ, СВС, СВТ, СBS, IQ методики «Соціальний інтелект» можна співвіднести наступні результати по трьом ключовим факторам учасників дослідження: «Стать», «Соціальний статус» та «Вікова категорія».

Таким чином, за фактором «Стать» та фактором СВІ у чоловіків і у жінок превалюють високі результати. За фактором СВС у чоловіків і у жінок превалюють середні результати. За фактором СВТ у чоловіків і у жінок превалюють середні результати. За фактором СBS у чоловіків і у жінок превалюють середні результати. За фактором IQ у чоловіків і у жінок превалюють середні результати.

Таким чином, за фактором «Соціальний статус» та фактором СВІ у студентів превалюють середні результати, у працівників превалюють високі результати. За фактором СВС у студентів і у працівників превалюють високі результати. За фактором СВТ у студентів і у працівників превалюють середні результати. За фактором CBS у студентів і у працівників превалюють середні результати. За фактором IQ у студентів і у працівників превалюють середні результати.

Таким чином, за фактором «Вікова категорія» та фактором СВІ у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють високі результати. За фактором СВС у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють середні результати. За фактором СВТ у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють середні результати. За фактором CBS у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють середні результати. За фактором IQ у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють середні результати.

Отже, можемо зробити наступні висновки:

За факторами «СВІ, СВС, СВТ, CBS та IQ» виявлено, що чим вищий рівень пізнання результатів/класів/перетворень/систем поведінки та IQ в цілому, тим позитивніша кореляція з якістю формування персонального конструкту. За якість формування персонального конструкту бралась кількість правильних відповідей із методики «Побудова штучних понять». Отже, між факторами методики «Соціальний інтелект» є пряма кореляція з фактором «Кількість правильних відповідей».

2.4.5. Аналіз та інтерпретація результатів методики «Соціальні ситуації у фотографіях»

Келлі також припустив, що особистісні конструкти можна класифікувати відповідно до природи контролю, яку вони імпліцитно здійснюють над своїми елементами. Конструкт, який стандартизує ("запобігає") елементам для того, щоб вони були виключно в його діапазоні,

Келлі назвав запобіжним конструктом. Це тип класифікаційного конструкту; те, що потрапило до однієї класифікації, виключається з іншої. Запобіжну інтерпретацію можна порівняти з такою характеристикою мислення ригідної людини, як "нічого, крім". Запобіжне мислення відкидає право перегляду чи іншої інтерпретації для інших або для себе, не дозволяючи побачити явище, що оцінюється, в новому світлі.

У констеляторному конструкті елементи можуть належати одночасно іншим областям, але вони постійні у складі своєї сфери. Тобто якщо явище відноситься до якоїсь категорії одного конструкту, інші його характеристики фіксовані. Якщо ми відносимо людину до цієї категорії, ми наділяємо її всіма відповідними їй характеристиками.

Конструкт, який залишає свої елементи відкритими для альтернативних конструкцій, називається передбачаючим конструктом. Цей тип конструкту прямо протилежний запобіжному та констеляторному конструктам, оскільки він дозволяє людині бути відкритим для нового досвіду та приймати альтернативну точку зору на світ.[4]

Таблиця 2.7

Загальна кількість учасників дослідження за методикою
«Соціальні ситуації у фотографіях»

№	1	2	3
Типи персональних конструктів	Запобіжний	Констеляторний	Передбачаючий
Загальна кількість низьких, середніх та високих значень	23 В 37 С	29 В 19 С 12 Н	25 В 25 С 10 Н
Загальна кількість учасників дослідження	60	60	60

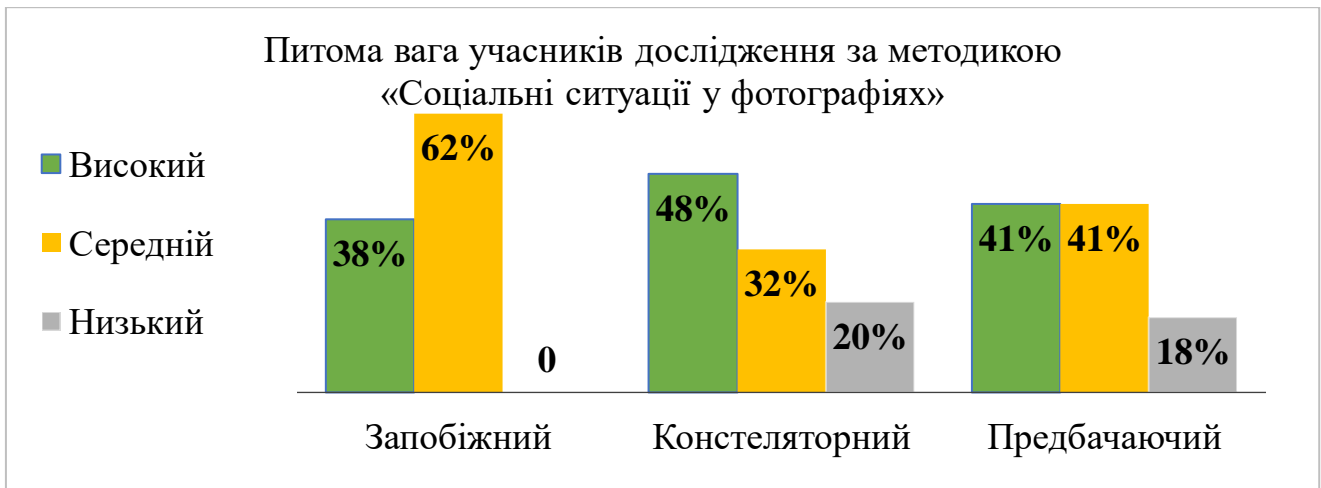

Рисунок 2.8 - Питома вага учасників дослідження за методикою «Соціальні ситуації у фотографіях»

За результатами методики «Соціальні ситуації у фотографіях» ми виявили, що за типом «Запобіжний» 38% учасників дослідження мають високе значення, 62% учасників дослідження мають середнє значення, 0% учасників дослідження мають низьке значення. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження має середнє значення, а це засвідчує те, що досліджувані у своєму житті помірно використовують запобіжні персональні конструкти для будовання оцінки навколишнього соціуму та будовання майбутнього в цьому соціумі.

За типом «Констеляторний» 48% учасників дослідження мають високе значення, 32% учасників дослідження мають середнє значення, 20% учасників дослідження мають низьке значення. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження має високе значення, а це засвідчує те, що учасники дослідження часто використовують констеляторні персональні конструкти для охарактеризування будь-якої людини.

За типом «Предбачаючий» 41% учасників дослідження мають високе значення, 41% учасників дослідження мають середнє значення, 18% учасників дослідження мають низьке значення. Це свідчить про те, що більшість учасників дослідження має і високе і середнє значення, а це засвідчує те, що учасники дослідження використовують саме передбачаючий

тип персонального конструкту для побудови визначеності про навколишній соціум.

Таблиця 2.7.1

Кількість учасників дослідження за статтю, соціальним статусом та віковою категорією за методикою «Соціальні ситуації у фотографіях»

Тип ПК	Стать		Соціальний статус		Вікова категорія		
	Чоловіча	Жіноча	Студент	Працівник	18-29	30-59+	
Запобіжний	В	10	13	17	6	16	7
	С	20	17	20	17	24	13
Констеляторний	В	10	19	16	13	18	11
	С	14	5	14	5	13	6
	Н	6	6	7	5	9	3
Передбачаючий	В	14	11	12	13	13	12
	С	9	16	17	8	20	5
	Н	7	3	8	2	7	3
Загальна кількість учасників дослідження		30	30	37	23	40	20

У результаті емпіричного дослідження за факторами «Запобіжний», «Констеляторний», «Передбачаючий» тип персонального конструкту методики «Соціальні ситуації у фотографіях» можна співвіднести наступні результати по трьом ключовим факторам учасників дослідження: «Стать», «Соціальний статус» та «Вікова категорія».

Таким чином, за фактором «Стать» та фактором «Запобіжний» у чоловіків і у жінок превалюють середні результати. За фактором «Констеляторний» у чоловіків превалюють середні результати, а у жінок превалюють високі результати. За фактором «Передбачаючий» у чоловіків превалюють високі результати, а у жінок превалюють середні результати.

Таким чином, за фактором «Соціальний статус» та фактором «Запобіжний» студенти мають середні значення за всіма показниками, у

працівників превалюють середні результати. За фактором «Констеляторний» у студентів превалюють як високі, так і середні результати, у працівників превалюють середні результати. За фактором «Передбачаючий» у студентів превалюють середні результати, у працівників превалюють високі результати.

Таким чином, за фактором «Вікова категорія» та фактором «Запобіжний» у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють середні результати. За фактором «Констеляторний» у 18-29-річних і у 30-59+-річних превалюють високі результати. За фактором «Передбачаючий» у 18-29-річних превалюють середні результати, у 30-59+-річних превалюють високі результати.

Отже, можемо зробити наступні висновки:

За факторами типів персонального конструкту «запобіжний, констеляторний та передбачаючий» виявлено, що кількість застосування певного персонального конструкту не має кореляції зі складністю формування персонального конструкту. За складність формування персонального конструкту брався фактор «Витрачений час» із методики «Побудова персонального конструкту».

Висновки до розділу 2

У даному розділі кваліфікаційної роботи надано психодіагностичне дослідження 60 осіб з метою дослідити теоретичні положення та проаналізувати показники, які визначають формування персонального конструкту. У дослідженні за методиками «Побудова штучних понять», «Sixteen Personaflyty Factor Questionnaire 16PF», «Профіль мислення», «Соціальний інтелект» та «Соціальні ситуації у фотографіях» прийняло участь 60 учасників, з них 30 учасників жіночої статі та 30 – чоловічої статі. За статусом «студент» було 37 учасників. За статусом «працівник» – 23 учасники. За віковою категорією «18-29 років» було 40 учасників

дослідження, а останні 20 учасників дослідження відносяться до іншої вікової групи «30-59+ років».

За результатами учасників дослідження за методикою «Sixteen Personaflyty Factor Questionnaire 16PF» було виявлено, що рівень інтелекту впливає виключно на якість формування персонального конструкту, рівень практичного/мрійливого є фундаментальним фактором для формування параметру «Діапазон застосування», рівень рухомості/інертності впливає на витрачений час формування штучних понять, рівень консерватизму впливає на схильність учасників дослідження не використовувати нові персональні конструкти. Незважаючи на різний рівень консерватизму, усі учасники дослідження утворили нові персональні конструкти. Виходячи із цього можна зробити висновок, що консервативне ставлення до життя не є фундаментальним чинником для формування персонального конструкту. За сумою групи інтелектуальних здібностей ($\Sigma = V + M + Q1$) можна стверджувати, що сума інтелектуальних здібностей може бути фундаментальним показником для формування персонального конструкту.

За результатами дослідження за методикою «Профіль мислення» було виявлено, що у 85% учасників дослідження превалює саме знакове мислення, образне мислення та креативність. Під час виконання методики «Побудова штучних понять» ці учасники дослідження сформували нові персональні конструкти за аналогічною моделлю формування поняття. Результати дослідження підтверджують нашу гіпотезу про те, що персональні конструкти мають аналогічну модель побудови із моделлю побудови поняття. Відзначимо, що 15% учасників дослідження, які мають середні або низькі значення за шкалою «Знакове мислення», також сформували нові персональні конструкти. Це вказує на те, що або інші типи мислення взяли на себе роль формування персонального конструкту, або сформований персональний конструкт є псевдопоняттям.

За результатами учасників дослідження за методикою «Соціальний інтелект» було виявлено, що учасники дослідження вміють передбачати

наслідки поведінки, здатні передбачати подальші вчинки людей. Достатній або високий рівень соціального інтелекту учасників дослідження дозволяє їм отримувати необхідну інформацію про поведінку людей, розуміти мову невербального спілкування, висловлювати швидкі та точні судження про людей, успішно прогнозувати їх реакції у заданих обставинах, виявляти далекоглядність у відносинах з іншими, що сприяє їхній успішній соціальній комунікації, ніж у учасників досліджування, які мають низький рівень соціального інтелекту.

За результатами учасників дослідження за методикою «Побудова штучних понять» було виявлено, що для формування нового персонального конструкту в середньому потрібно 14 хвилин. Усі досліджуванні впорались із завданням. Це свідчить про те, що під час виконання методики учасники дослідження сформували нові поняття, а значить змогли сформувати і нові персональні конструкти, що і підтверджує гіпотезу даної кваліфікаційної роботи про те, що персональні конструкти мають аналогічну модель побудови із моделлю побудови понять.

За результатами учасників дослідження за методикою «Соціальні ситуації у фотографіях» було виявлено, що учасники дослідження у своєму житті помірно використовують запобіжні персональні конструкти для будування оцінки навколишнього соціуму та для будування майбутнього в цьому соціумі, часто використовують констеляторні персональні конструкти для охарактеризування будь-якої людини, частіше використовують саме передбачаючий тип персонального конструкту для побудови визначеності про навколишній соціум. Таким чином, за допомогою підібраних методик були також підтверджені гіпотези даної кваліфікаційної роботи щодо визначення факторів які впливають на формування персонального конструкту. (Завдання 4,5).

За якістю формування персонального конструкту показники чоловіків у цілому дорівнюють показникам жінок, але у жінок превалюють показники профілю мислення, що вказує на певну особливість у формуванні

персонального конструкту за статтю, і в цьому не підтверджується гіпотеза під номером 1.1. Показники студентів мають більш якісніші результати, ніж показники працівників. Це вказує, що від соціального статусу залежить формування персонального конструкту, тобто студенти якісніше формують персональні конструкти, ніж працівники, що підтверджує гіпотезу під номером 1.2. Показники вікової категорії учасників дослідження «18-29 років» мають більш якісніші результати, ніж вікова категорія учасників «30-59+ років», це вказує на те, що від віку людини залежить якість формування персонального конструкту, тобто молодь якісніше формує персональні конструкти, що підтверджує гіпотезу під номером 1.3.

За швидкістю формування персонального конструкту показники за витраченим часом у чоловіків гірші, ніж показники жінок, це вказує на те, що жінки швидше формують персональні конструкти, що підтверджує гіпотезу під номером 1.1. Показники студентів мають більш якісніші результати, ніж показники працівників, це вказує, що від соціального статусу залежить швидкість формування персонального конструкту, тобто студенти швидше формують персональні конструкти, ніж працівники, що підтверджує гіпотезу під номером 1.2. Показники вікової категорії учасників дослідження «18-29 років» мають більш якісніші результати, ніж вікова категорія учасників «30-59+ років», це вказує на те, що від віку людини залежить швидкість формування персонального конструкту, тобто молодь швидше формують персональні конструкти, що підтверджує гіпотезу під номером 1.3.

За якістю використання персонального конструкту показники за правильними відповідями у чоловіків дорівнюють показникам жінок, це вказує на те, що від статі не залежить кількість правильних відповідей, тобто у цьому не підтверджується гіпотеза під номером 1.1. Правильних відповідей у студентів більше, ніж у працівників, це вказує на те, що від соціального статусу залежить якість використання персонального конструкту, тобто студенти краще використовують персональні конструкти, ніж працівники, у цьому підтверджується гіпотеза під номером 1.2.

Правильних відповідей у віковій категорії учасників дослідження «18-29 років» більше ніж у віковій категорії учасників «30-59+ років», це вказує на те, що від віку залежить якість використання персонального конструкту, тобто молодь якісніше використовує персональні конструкти, у цьому підтверджується гіпотеза під номером 1.3.

ВИСНОВКИ

У даній кваліфікаційній роботі було розглянуто та проаналізовано наявні дослідження персонального конструкту в психології (Завдання 1). Було визначено типи та форми персональних конструктів за теорією Джорджа Келлі.

У першому розділі кваліфікаційної роботи була узагальнена модель побудови персонального конструкту через модель побудови понять (Завдання 2). Було визначено, що поняття складається з трьох основних ступенів: перший ступінь – це виділення безлічі будь-яких предметів, другий ступінь – мислення в комплексах або комплексне мислення, яке має п'ять типів (перший – це асоціація, другий – об'єднання предметів, третій – динамічне тимчасове об'єднання окремих ланок у єдиний ланцюг (ланцюговий комплекс), четвертий – дифундування/дифундація (змішування) комплексу, п'ятий – псевдопоняття), завершальний ступінь – формування поняття.

Також у першому розділі кваліфікаційної роботи було узагальнено ключові чинники будови персонального конструкту (Завдання 3). Було зазначено три чинника формування персонального конструкту, а саме: сприйняття соціально-культурної (знакової) інформації, у когнітивній переробці якої беруть участь процеси сприйняття, пам'яті, мови та мислення. Саме вони формують ті значення, які називаються персональними конструктами особистості. Мислення (аналіз та синтез) та створення пам'яттю інформації, оскільки інформація у пам'яті людини перебуває в завершальній стадії розвитку утворення понять, отже, це і є фінальним етапом формування персонального конструкту особистості. Завдяки інформації, яка зберігається у пам'яті людини, сама людина може самостійно відновлювати всі минулі події, власні стани і передбачати свою поведінку в

майбутньому, а це напряму пов'язано з моделлю формування персонального конструкта.

У другому розділі кваліфікаційній роботі згідно з метою, гіпотезою та завданнями було проведено психодіагностичне дослідження за методикою «Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF», яка показала, що рівень загальних здібностей впливає виключно на якість формування персонального конструкта, рівень рухомості/інертності впливає на витрачений час формування штучних понять, рівень консерватизму впливає на схильність учасників досліджування не використовувати нові персональні конструкти. За сумою групи інтелектуальних здібностей ($\Sigma = V + M + Q1$) можна стверджувати, що сума інтелектуальних здібностей може бути фундаментальним показником для формування персонального конструкта. За методикою «Профіль мислення» було виявлено, що у 85% учасників дослідження превалує саме знакове мислення, образне мислення та креативність. Під час виконання методики «Побудова штучних понять» ці учасники дослідження сформували нові персональні конструкти за аналогічною моделлю формування поняття. Результати дослідження підтверджують гіпотезу кваліфікаційної роботи про те, що персональні конструкти мають аналогічну модель побудови із моделлю побудови понять. За методикою «Соціальний інтелект» було виявлено, що учасники дослідження вміють передбачати наслідки поведінки, здатні передбачати подальші вчинки людей. Ця здібність учасників дослідження має кореляцію з їх ступенем комунікабельності, що відповідає третьому положенню теорії Дж.Келлі про здатність формування визначеності щодо формування майбутнього. За методикою «Побудова штучних понять» було виявлено, що для формування нового персонального конструкта в середньому потрібно 14 хвилин. Усі учасники дослідження впорались із завданням. Це свідчить про те, що під час виконання методики учасники дослідження сформували нові поняття, а значить змогли сформувати і нові персональні конструкти, що також підтверджує гіпотезу кваліфікаційної роботи. За методикою

«Соціальні ситуації у фотографіях» було виявлено, що вони у своєму житті помірно використовують запобіжні персональні конструкти для будування оцінки навколишнього соціуму та для будування майбутнього в цьому соціумі, часто використовують констеляторні персональні конструкти для охарактеризування будь-якої людини, частіше використовують саме передбачаючий тип персонального конструкту для побудови визначеності про навколишній соціум.

Отже, у даній кваліфікаційній роботі дослідили, що якість формування персонального конструкту, швидкість формування персонального конструкту та якість використання персонального конструкту мають певну кореляцію з критеріями формування персональних конструктів за статтю, за соціальним статусом та за віковою категорією.

За якістю формування персонального конструкту показники чоловіків у цілому дорівнюють показникам жінок, але у жінок превалюють показники профілю мислення, що вказує на певну особливість у формуванні персонального конструкту за статтю, і в цьому не підтверджується гіпотеза під номером 1.1. Показники студентів мають більш якісніші результати, ніж показники працівників. Це вказує, що від соціального статусу залежить формування персонального конструкту, тобто студенти якісніше формують персональні конструкти, ніж працівники, що підтверджує гіпотезу під номером 1.2. Показники вікової категорії учасників дослідження «18-29 років» мають більш якісніші результати, ніж вікова категорія учасників «30-59+ років», це вказує на те, що від віку людини залежить якість формування персонального конструкту, тобто молодь якісніше формує персональні конструкти, що підтверджує гіпотезу під номером 1.3.

За швидкістю формування персонального конструкту показники за витраченим часом у чоловіків гірші, ніж показники жінок, це вказує на те, що жінки швидше формують персональні конструкти, що підтверджує гіпотезу під номером 1.1. Показники студентів мають більш якісніші результати, ніж показники працівників, це вказує, що від соціального статусу залежить

швидкість формування персонального конструкту, тобто студенти швидше формують персональні конструкти, ніж працівники, що підтверджує гіпотезу під номером 1.2. Показники вікової категорії учасників дослідження «18-29 років» мають більш якісніші результати, ніж вікова категорія учасників «30-59+ років», це вказує на те, що від віку людини залежить швидкість формування персонального конструкту, тобто молодь швидше формують персональні конструкти, що підтверджує гіпотезу під номером 1.3.

За якістю використання персонального конструкту показники за правильними відповідями у чоловіків дорівнюють показникам жінок, це вказує на те, що від статті не залежить кількість правильних відповідей, тобто у цьому не підтверджується гіпотеза під номером 1.1. Правильних відповідей у студентів більше, ніж у працівників, це вказує на те, що від соціального статусу залежить якість використання персонального конструкту, тобто студенти краще використовують персональні конструкти, ніж працівники, у цьому підтверджується гіпотеза під номером 1.2. Правильних відповідей у вікової категорії учасників дослідження «18-29 років» більше ніж у вікової категорії учасників «30-59+ років», це вказує на те, що від віку залежить якість використання персонального конструкту, тобто молодь якісніше використовує персональні конструкти, у цьому підтверджується гіпотеза під номером 1.3.

Таким чином, за допомогою підібраних методик були підтвержені гіпотези даної кваліфікаційної роботи щодо визначення факторів які впливають на формування персонального конструкту (Завдання 4,5).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лекція 24 В.В. Петухов. «Познавательная сфера личности и принятие решений» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2qfotBKjxr0&list=PLt3fgqeygGTVk5khY228EBHujarUgyLfv&index=26>
2. Kelly G. The Psychology of Personal Constructs. N.Y. 1955. Vol. 1. 541p.
3. Kelly G. A brief introduction to personal constructs theory // Perspectives in Personal Construct Theory. N.Y., 1970. P. 2-27.
4. L.Hjelle, D.Ziegler. Personality Theories: Basic Assumptions, Research, and Applications 3th ed.: McGraw-Hill, 1992.
5. Лекція 44 В.В. Петухов. Восприятие как процесс: порождение перцептивного образа, восприятие речи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=omrQ-MTpVy0&list=PLt3fgqeygGTVk5khY228EBHujarUgyLfv&index=43&t=4762s>
6. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. М.; Л.: Госиздат, 1932.
7. Stern C und W. Die Kindersprache. 4 Auflage. Verlag v. J. A. Barth. 1928.
8. Rimat F. Intelligenzuntersuchungen anschliessend an die Ach'sche Suchmethode. 1925.
9. Выготский Л. С. - Мышление и речь, Психологические исследования, , 1-е изд. Издательство: "Государственное социально-экономическое издательство", 1934г.
10. Приснякова Л. М. Системный Анализ психофизических процессов: Монография. Днепропетровск-Киев. 2008 г. 357 с.
11. НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г. С. КОСТЮКА. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/avtoreferat_vinogradova_1617966664.pdf

12. Уильям Джеймс ПСИХОЛОГИЯ W.James. Psychology: Briefer Course. N.Y.: H.Holt & Co, 1893.
13. Додаток І. Функціональні еквіваленти поняття: методика Виготського – Сахарова. URL: <https://studfile.net/preview/9754279/page:14/>
14. Цуканов Б.И. Собственная единица времени в психике индивида. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора психологических наук. - Киев: Киевский ун-т им. Т.Г.Шевченка. – 22 октября 1992.
15. Цуканов Б.Й. Диференційна психологія (конспект лекцій). - Одеса: Астропринт, 1999.
16. Цуканов Б.И. Время в психике человека: Монография. – Одесса: Астропринт, 2000.
17. Цуканов Б.Й. Масштаб времени жизни в истории Земли // Геологія. - № 2. – 2002.
18. Цуканов Б.Й. Еволюційне відлуння індивідуальних відмінностей // Психологія і суспільство. - Тернопіль, 2002. - №2. – С.126-148.
19. Феномен темперамента в теории времени Б.И.Цуканова и его значение для практической психологии личности, обеспечения ее телесного, душевного и духовного благополучия. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307158.pdf>
20. Восприятие времени и внимание // Наукові записки Одеського державного педагогічного інституту ім. К. Д. Ушинського. — Одеса, 1947. — Т. VIII. — С. 191—231.
21. Педагогика и психология памяти. — К. : Радянська школа, 1948. — 74 с.
22. Восприятие времени. — М. : АН СССР, 1962. — 310 с.
23. Инженерная психология. — К. : Вища школа, 1975. — 102 с.
24. Bannister D. (Ed.) (1977). New perspectives in personal construct theory. New York: Academic Press.

25. Bannister D. (1985). Issues and approaches in personal construct theory. London: Academic Press.
26. Bannister D., Adams-Weber J. R., Penn W. L., Radley A. R. (1975). Reversing the process of thought-disorder: A serial validation experiment. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 14, 169-180.
27. Bannister D., Fransella F. (1966). A grid test of schizophrenic thought disorder. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 5, 95-102.
28. Bannister D., Salmon P. (1966). Schizophrenic thought disorder: Specific or diffuse? *British Journal of Medical Psychology*, 39, 215-219.
29. Bieri J. (1955). Cognitive complexity-simplicity and predictive behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51, 263-268.
30. Bieri J. (1961). Complexity-simplicity as a personality variable in cognitive and preferential behavior. In D. Fiske, S. Maddi (Eds.). *Functions of varied experience*. Homewood, IL: Dorsey Press.
31. Bonarius J. (1965). Research in the personal construct theory of George A. Kelly: Role construct repertory test and basic theory. In B. Maher (Ed.). *Progress in experimental personality research* (pp. 1-46). New York: Academic Press.
32. Bonarius J., Holland R., Rosenberg S. (Eds.) (1980). *Personal construct theory: Recent advances in theory and practice*. London: Macmillan.
33. Duck S. W. (1973). *Personal relationships and personal constructs: A study of friendship formation*. London: Wiley.
34. Duck S. W. (1977). *Theory and practice in interpersonal attraction*. London: Academic Press.
35. Duck S. W. (1979). The personal and interpersonal in construct theory: Social and individual aspects of relationships. In P. Stringer, D. Bannister (Eds.). *Constructs of sociality and individuality* (pp. 279-297). London: Academic Press.
36. Duck S. W., Allison D. (1978). I liked you but I can't live with you: A study of lapsed friendships. *Social Behavior and Personality*, 6, 43-47.

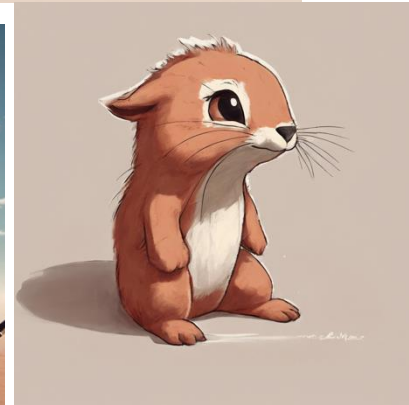
37. Duck S. W., Craig G. (1978). Personality similarity and the development of friendship: A longitudinal study. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 17, 237-242.
38. Epting F. R. (1980). *Personal construct theory psychotherapy*. New York: Wiley.
39. Epting F. R. (1984). *Personal construct counseling and psychotherapy*. Chichester, Eng.: Wiley.
40. Fiske S. T., Taylor S. E. (1991). *Social cognition*. New York: McGraw-Hill.
41. Fransella F., Bannister D. (1977). *A manual for repertory grid technique*. New York: Academic Press.
42. Gottesman I. I., Shields J. (1982). *Schizophrenia: The epigenetic puzzle*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
43. Higgins E. T., King G. A., Mavin G. H. (1982). Individual construct accessibility and subjective impressions and recall. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 35-47.
44. Jankowitz A. D. (1987). Whatever became of George Kelly? Applications and implications. *American Psychologist*, 42, 481-487.
45. Kelly G. (1955). *The psychology of personal constructs (Vols. 1 and 2)*. New York: Norton.
46. Kelly G. (1958). Man's construction of his alternatives. In G. Lindzey (Ed.). *Assessment of human motives* (pp. 33-64). Orlando, FL: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
47. Kelly G. (1961). A nonparametric method of factor analysis for dealing with theoretical issues. Unpublished manuscript. Mimeograph, Ohio State University.
48. Kelly G. (1962). Europe's matrix of decisions. In M. R. Jones (Ed.). *Nebraska symposium on motivation (Vol. 10)*. Lincoln: University of Nebraska Press.

49. Kelly G. (1963). *A theory of personality: The psychology of personal constructs*. New York: Norton.
50. Kelly G. (1969). *Clinical psychology and personality*. In B. Maher (Ed.). *Clinical psychology and personality: The selected papers of George Kelly*. New York: Wiley.
51. Kelly G. (1970). *A brief introduction to personal construct theory*. In D. Bannister (Ed.). *Perspectives in personal construct theory* (pp. 1-29). New York: Academic Press.
52. Landfield A. W., Leitner L. M. (Eds.). (1980). *Personal construct psychology*. New York: Wiley.
53. Lord C. G. (1982). Predicting behavioral consistency from an individual's perception of situational similarities. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 1076-1088.
54. Mischel W. (1980). *George Kelly's anticipation of psychology: A personal tribute*. In M. J. Mahoney (Ed.). *Psychotherapy process*. New York: Plenum.
55. Neimeyer G. J. (1984). Cognitive complexity and marital satisfaction. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 2, 258-263.
56. Neimeyer R. A. (1985). *The development of personal construct psychology*. Lincoln: University of Nebraska Press.
57. Neimeyer G. J., Neimeyer R. A. (1981). *Personal construct perspectives on cognitive assessment*. In T. V. Merluzzi, C. R. Glass, M. Genest (Eds.). *Cognitive assessment* (pp. 188-232). New York: Guilford Press.
58. Stewart V., Stewart A. (1982). *Business applications of repertory grid*. London: McGraw-Hill.
59. Tobacyk J. J., Downs A. (1986). Personal construct threat and irrational beliefs as cognitive predictors of increases in musical performance anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 779-782.
60. Wyer R. S., Jr., Srull T. K. (Eds.) (1984). *Handbook of social cognition* (Vols. 1-3). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

ДОДАТОК А

Методика «Побудова штучних понять»

Інструкція: перед тобою лежать фігурки, різної форми, розміру, кольору та висоти. Твоє завдання позначити картинку новими словами, які ти сьогодні дізнаєшся. У процесі завдання і твоєї взаємодії з фігурками я тобі точково допомагатиму. На виконання завдання дається 25 хвилин.

Усі зображення для методики «Побудова штучних понять» неіснуючих істот було створено за допомогою штучного інтелекту, а саме: dreamstudio.ai

Методика «Sixteen Personality Factor Questionnaire 16PF»

Посилання на проходження методики із результатами
<https://psytests.org/multi/cat16pfA-run.html>

Методика «Профіль мислення»

Посилання на проходження методики із результатами
<https://psytests.org/trait/ttype-run.html>

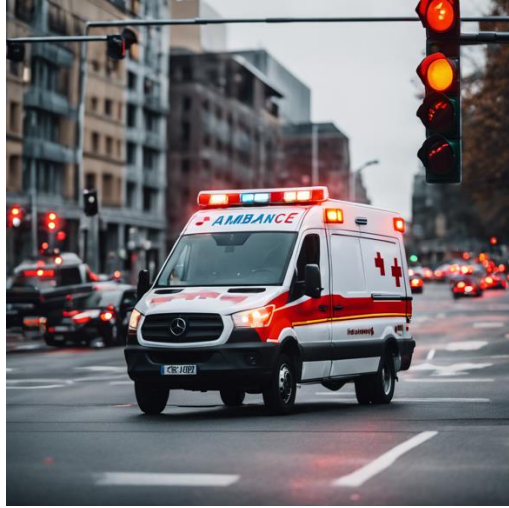
Методика «Соціальний інтелект»

Посилання на проходження методики із результатами
<https://psytests.org/iq/guilford-run.html>

Методика «Соціальні ситуації у фотографіях»

Інструкція: потрібно задати питання «Що відбувається на фотографії»

Усі зображення для методики «Побудова штучних понять» неіснуючих істот було створено за допомогою штучного інтелекту, а саме: dreamstudio.ai

ДОДАТОК Б

Глосарій

Дифундування - просочуватися, зміщуватися шляхом дифузії.

Запобіжний конструкт. Тип конструкту, який стандартизує ("випереджає") свої елементи для того, щоб вони були виключно в його діапазоні; наприклад, використання етнічних ярликів.

Знакове мислення. Перетворення інформації здійснюється за допомогою понять, суджень, висновків. Знаки об'єднуються у більші одиниці за правилами єдиної граматики.

Інтелект — це динамічна та еволюційна риса, на яку впливають генетичні фактори, фактори навколишнього середовища, освіта, досвід і соціокультурний контекст.

Когнітивна теорія. Будь-яка теорія особистості, яка надає особливого значення когнітивним процесам (мислення, усвідомлення, судження) у розумінні поведінки людини.

Когнітивна складність-простота. Межа складності чи простоти системи особистісних конструктів людини; зазвичай відноситься до конструктів, що пред'являються особою в Реп-тесті.

Констеляторний конструкт. Тип конструкту, що дозволяє його елементам належати одночасно до інших сфер; однак, якщо елементи визначені особливим чином, вони закріплені. Стереотипне мислення ілюструє цей тип конструкту.

Конструктивний альтернативизм. Філософське положення Келлі про те, що люди здатні до перегляду чи зміни своєї інтерпретації подій. Має на увазі також, що на об'єктивну реальність можна подивитися з різних точок зору.

Мислення – це (що виходить за межі органів чуття, мислення поняттями) раціональна форма пізнання.

Мислення – це процес узагальненого та опосередкованого пізнання суб'єктом істотних властивостей та відносин реальності.

Образне мислення. Перетворення інформації здійснюється з допомогою дій із образами.

Персональний конструкт. Категорія мислення, з якої людина інтерпретує чи тлумачить свій життєвий досвід. Принаймні три елементи необхідні формування конструкту – два їх повинні сприйматися як схожі, а третій елемент повинен сприйматися як відмінний від цих двох.

Предметне мислення. Мисливий процес здійснюється за допомогою предметних дій, маніпуляцій із предметом.

Підлеглий конструкт. Особистісний конструкт, що включається до категорії більш загального конструкту.

Підпорядковує конструкт. Особистісний конструкт, який контролює і включає багато різних конструктів.

Передбачуваний конструкт. Тип конструкту, який дозволяє людині бути відкритим для нового досвіду та приймати альтернативні погляди на світ.

Прогностична ефективність. Діапазон, в якому конструкт придатний для здійснення людиною правильного прогнозування якоїсь події у своєму оточенні.

Проникність-непроникність. Величина, що відноситься до питання про те, чи будуть визнані нові елементи в межах конструкту. Проникний конструкт приймає нову інформацію у свій контекст; непроникний – ні.

Символічне мислення. Перетворення інформації (чисел, символів, кодів) здійснюється за допомогою правил виведення (зокрема, правил алгебри або арифметичних знаків і операцій).

Фокус застосування. Точка або зона всередині діапазону застосування конструкту, в якій він максимально корисний для інтерпретації певних подій; завжди специфічний для людини, яка застосовує конструкт.

Цикл орієнтування-вибір-виконання. Процес, у якому людина розглядає кілька конструктів як вирішити, як інтерпретувати незвичне чи неясне подія.